

UNIVERZITA KARLOVA

HUSITSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Dopad rozvodu rodičů na děti

The impact of parental divorce on children

Bakalářská práce

Vedoucí práce:

PhDr. Monika Havlíčková

Autor:

Kamila Stránská

Praha 2025

Poděkování

Ráda bych na tomto místě poděkovala všem, kteří mě během psaní této bakalářské práce podporovali. Především děkuji vedoucí mé bakalářské práce, PhDr. Monice Havlíčkové, za odborné vedení a cenné rady, které mi během celého procesu poskytovala. Mé poděkování patří také mým nejbližším, kteří mi byli oporou nejen během studia, ale i v průběhu zpracování této práce. Zvláštní poděkování patří také všem respondentům, kteří mi věnovali svůj čas a byli ochotni sdílet své osobní a často citlivé životní zkušenosti.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou bakalářskou práci „Dopad rozvodu rodičů na děti“ vypracovala samostatně. Dále prohlašuji, že všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 29. 4. 2025

Kamila Stránská

Anotace

Bakalářská práce s názvem Dopad rozvodu rodičů na děti se zabývá tím, jak děti vnímají rozvod svých rodičů a jaký dopad má tato zkušenost na jejich další život. Cílem práce je zmapovat zkušenosti respondentů, kteří si rozvodem rodičů prošli v dětském věku a zjistit, jaké konkrétní dopady na různé oblasti jejich života na nich zanechal. Teoretická část se věnuje tématům souvisejícím s rodinou, rozvodem, péčí o děti před rozvodem, během něj i po jeho uskutečnění, a to především z hlediska emocionálních, sociálních a psychologických důsledků. Práce rozlišuje dopady rozvodu z krátkodobého i dlouhodobého horizontu a zkoumá faktory, které tyto dopady mohou ovlivňovat. Praktická část je postavena na kvalitativním výzkumu pomocí polostrukturovaných rozhovorů s vybranými respondenty. Výsledky poukazují na různorodé reakce dětí na rozvod a zároveň zdůrazňují důležitost vhodného přístupu rodičů i okolí k dítěti v tomto náročném období. Práce přináší cenné poznatky pro odborníky i veřejnost, kteří se tématem rozvodu a jeho vlivu na děti zabývají.

Klíčová slova

Rozvod, děti, rodina, dopad, výchova

Annotation

The bachelor thesis entitled *The Impact of Parental Divorce on Children* deals with how children perceive their parents' divorce and how this experience affects their future life. The aim of the thesis is to map the experiences of respondents who have gone through their parents' divorce as children and to find out what specific impacts it has had on different areas of their lives. The theoretical part deals with topics related to family, divorce, childcare before, during and after the divorce, especially in terms of emotional, social and psychological consequences. The thesis distinguishes between the short and long-term effects of divorce and examines the factors that may influence these effects. The practical part is based on qualitative research using semi-structured interviews with selected respondents. The results highlight the varied reactions of children to divorce and also emphasise the importance of an appropriate approach by parents and those around them towards the child during this challenging period. The paper provides valuable insights for professionals and the public who deal with the topic of divorce and its impact on children.

Keywords

Divorce, children, family, impact, parenting

Obsah

Obsah.....	6
Seznam zkratek.....	8
Úvod.....	9
I. Teoretická část.....	10
1. Rodina.....	10
1.1. Manželství.....	11
1.2. Funkce rodiny.....	11
1.3. Úplná a neúplná rodina.....	12
2. Péče o děti před rozvodem.....	14
3. Rozvod.....	15
3.1. Faktory vedoucí k rozvodu.....	16
3.2. Typické fáze rozvodu a jejich vliv na děti.....	16
4. Péče o děti během rozvodu.....	18
5. Péče o děti po rozvodu.....	20
5.1. Společná péče.....	20
5.2. Výhradní péče matky nebo otce.....	21
5.3. Střídavá péče.....	21
5.4. Rovnocenná péče.....	22
6. Dopad rozvodu na děti.....	24
6.1. Krátkodobé dopady.....	24
6.1.1. Emoční reakce.....	24
6.1.2. Změny v chování.....	25
6.1.3. Somatické problémy.....	25
6.1.4. Vliv na sociální vztahy.....	26
6.1.5. Působení na školní výsledky.....	27
6.1.6. Zlepšení rodinného prostředí.....	27
6.2. Dlouhodobé dopady.....	27
6.2.1. Sebepojetí a vztahy v dospělosti.....	27
6.2.2. Osobnostní růst a nezávislost.....	28
6.2.3. Vzor do budoucna.....	28
6.2.4. Riziko vzniku psychických problémů.....	28
6.3. Faktory ovlivňující intenzitu dopadu.....	29
6.3.1. Věk dítěte.....	29

6.3.2.	Pohlaví dítěte	30
6.3.3.	Podpora od širší rodiny a okolí	31
6.3.4.	Sourozenec	31
6.3.5.	Kvalita vztahu s rodiči po rozvodu	32
II.	Praktická část	33
7.	Metodologie výzkumu	33
7.1.	Cíl výzkumu.....	33
7.2.	Výzkumné otázky	33
7.3.	Výzkumný nástroj.....	33
7.4.	Charakteristika zkoumaného vzorku	34
7.5.	Proces sběru dat	38
7.6.	Metoda vyhodnocení dat.....	38
7.7.	Etické hledisko výzkumu.....	39
8.	Výsledky výzkumu a jejich interpretace	41
8.1.1.	Vnímání vztahu s rodiči před rozvodem.....	41
8.1.2.	Průběh rozvodu	43
8.1.3.	Vnímání vztahu s rodiči po rozvodu.....	49
8.1.4.	Strategie zvládání a podpůrné faktory	50
8.1.5.	Vnímání vztahu s rodiči v dospělosti.....	51
8.1.6.	Aktuální vnímání partnerských vztahů	52
8.1.7.	Vnímání sebe samého	55
9.	Diskuze.....	57
	Závěr.....	59
	Seznam použité literatury	60
	Seznam tabulek.....	65
	Seznam příloh	66

Seznam zkratek

SZR – syndrom zavrženého rodiče

OSPOD – orgán sociálně-právní ochrany dětí

Úvod

Rozvod manželství je v současné společnosti častým jevem, který se významně dotýká nejen samotných partnerů, ale může výrazně ovlivnit i život jejich dětí. Dětství je obdobím, kdy dochází k formování osobnosti jedince, a právě narušení rodinného zázemí může mít zásadní vliv na psychický, sociální i emocionální vývoj dítěte. V kontextu narůstající rozvodovosti je proto důležité věnovat pozornost tomu, jak rozvod rodičů děti vnímaly a jak se tato zkušenost promítla do jejich dalšího života. V současné době, kdy počet rozvodů v České republice i v dalších zemích stále roste, se tomuto tématu věnuje čím dál větší pozornost nejen v odborných kruzích, ale i ve veřejné debatě.

Cílem této bakalářské práce je prozkoumat zkušenosti respondentů, kteří si rozvodem rodičů prošli v dětském věku, a zjistit, jaký dopad tato událost měla na jejich pozdější vývoj a život. Práce kombinuje teoretické poznatky o rodině, péči o děti v souvislosti s rozvodem a o krátkodobých i dlouhodobých důsledcích, které jsou ovlivněny různými faktory, a které rozvod může způsobit. Praktická část se opírá o metodologii vycházející z kvalitativního výzkumu, konkrétně z polostrukturovaných rozhovorů, které umožňují hlubší porozumění individuálním prožitkům a souvislostem. Cílem není dospět k zobecnitelné pravdě, ale nabídnout vzhled do různorodých životních příběhů a ukázat, jak může být rozvod rodičů vnímán z perspektivy dětí.

Výzkum se zaměřil na dvě výzkumné otázky. První z nich sledovala dlouhodobý dopad této zkušenosti na vnímání všech oblastí života jedince, včetně jeho psychického nastavení. Druhá se zaměřila na přemýšlení o partnerských vztazích a zakládání vlastní rodiny. Tato práce by také měla ukázat faktory, které mohou tyto dopady zmírnit či naopak prohloubit.

Téma bylo zvoleno s ohledem na jeho aktuálnost, společenský význam a také na snahu porozumět psychologickým a sociálním aspektům, které mohou ovlivňovat další vývoj jedince.

I. Teoretická část

1. Rodina

První kapitola mé bakalářské práce se věnuje základnímu pojmu rodina. Definice tohoto slova není jednoznačná, nicméně můžeme mluvit o základním systému potřebném k vývoji a fungování lidského života a udržení lidstva. Jedná se o základní společenskou a těžko postradatelnou jednotku, která poskytuje formování jednotlivce i společnosti a která plní několik klíčových funkcí pro své členy.

Matoušek (1997) popisuje rodinu jako místo k uspokojování (a frustrování) citových potřeb, rekreace a soukromí. Na rozdíl od minulosti, kdy rodina předávala hlavně majetek, dnes je to vzdělání, které si děti z rodiny nejvíce odnášejí.

Základní, tedy nukleární model rodiny se skládá z rodičů a jejich dětí, do rozšířeného modelu můžeme zařadit i prarodiče, strýce, tety a ostatní příbuzné. (Kimplová, Jochmannová & Svoboda, 2023; Matoušek, 2015)

Rodina bývá chápána jako trvalejší skupina osob propojených manželskými, příbuzenskými nebo citovými vztahy. Plní především funkce spojené s pokračováním rodu, poskytováním citového zázemí, socializací a zajištěním ekonomického zabezpečení. (Hartl, Hartlová, 2015)

Rodina, jakožto unikátní a nenahraditelná instituce, by svým členům měla poskytovat zázemí, identifikační vzory, citové vazby, sociální dovednosti, názory, postoje či výchovné a společenské normy. Vágnerová (2021) mluví o rodině jako o emočním zázemí, zdroji jistoty a bezpečí pro každého.

Jedním z hlavních znaků rodiny je společné bydlení, tedy domov, kde se vytváří intimní pouta mezi členy rodiny, vychovávají se děti, rozvíjí se spontánnost a buduje se pocit bezpečí a soukromí. (Kimplová, Jochmannová & Svoboda, 2023; Matoušek, 2015)

V knize Matějčka (2017) se můžeme dočíst, že zakládání rodin, jakožto plození a vychovávání dětí, je pro některé páry nemyslitelné z několika důvodů. Rozhodnutí manželů či nesezdaného páru nemít děti a nerozšiřovat tak rodinu může pro většinu lidí znamenat sobectví, ale argumentem může být omezení možnosti vzdělání, zaměstnání či jiného životního uplatnění. Můžeme také hovořit o nepořádku, hluku či zmatku, které děti do domácnosti přinášejí a některým jedincům mohou být velmi nepříjemné. Lidé se také bojí vlastního strachu o dítě, jeho neúspěchu či nevděku. Dítě také může zásadně otrást finančním zabezpečením rodiny a její životní úrovní. Posledním a zároveň velmi podstatným důvodem pro tuto bakalářskou práci, který hovoří proti přivádění nových životů na svět, je negativní

zkušenost z vlastního dětství, která může dospělé jedince při rozhodování o vytvoření plodu lásky provázet.

1.1. Manželství

Rodina nejčastěji vzniká po sňatku dvou lidí, tradičně a historicky to bývá mezi mužem a ženou. Sňatkem se uzavírá manželství, tedy právní, společenský a kulturní svazek, který upravuje vztah mezi dvěma osobami. Pod manželstvím si můžeme představit soužití dvou lidí, kteří spolu mají emocionální a právní závazky a v mnoha případech také zakládají rodiny, tedy plodí a vychovávají děti.

Sociologický pohled na pojem manželství popisují Trávníčková a Kreidl (2021) jako základní instituci, která spojuje společnost prostřednictvím reprodukce a socializace dětí. Autoři zároveň upozorňují na rostoucí trendy, jako je odkládání sňatku, zvyšující se rozvodovost a nárůst párů, které spolu žijí a zakládají rodiny bez formálního uzavření manželství. Tyto změny odráží proměny hodnot v moderní společnosti a měnící se pohled na tradiční rodinné uspořádání. Tyto nové výzvy, kterým manželství čelí v posledních desetiletích ukazuje také Český statistický úřad (2024). Tato situace je spojena s individualizací, kariérní orientací a změnou hodnot (Beck & Beck-Gernsheim, 2002). Výrazný nárůst rozvodovosti také poukazuje na změnu vnímání manželství jako trvalého svazku (Matějček, 2017; Možný, 2002).

Z psychologického hlediska mluví Matějček (2017) o manželství jako o faktoru, který ovlivňuje psychický vývoj dětí. Jak bude uvedeno v dalších kapitolách této práce, fungující i rozpadající se manželství velmi působí na celkový život, emoce a chování dětí, jak pozitivně, tak negativně.

Právní pohled v České republice definuje manželství jako trvalý zákonný svazek dvou lidí, kteří ho musí svobodně odsouhlasit a kteří splňují nároky pro vstup do manželského sňatku, jež určuje zákon (Ministerstvo spravedlnosti, 2020).

1.2. Funkce rodiny

Rodina, jakožto základní a nejdůležitější společenská jednotka v životě člověka, je právě díky svým funkcím, které plní, nenahraditelným a potřebným systémem pro zdravý vývoj dítěte, ale i rozvoj a fungování dospělého jedince.

Mezi klíčové funkce rodiny patří reprodukční funkce, která je nezbytná pro zachování společnosti. Tato funkce zahrnuje nejen biologickou složku, tedy plození a výchovu dětí, ale také dimenzi sociokulturní, která spočívá v předávání kulturních, etických

a společenských hodnot dalším generacím (Kimplová, Jochmannová & Svoboda, 2023; Matoušek, 2015).

Mezi funkce, bez kterých se dítě v dospělosti neobejde a které mu jako první předává právě rodina, řadíme socializační funkci rodiny. Rodina hraje klíčovou roli v procesu socializace tím, že dítěti předává normy, hodnoty a vzorce chování, které si osvojuje skrze interakce s rodiči a dalšími členy rodiny (Kimplová, Jochmannová & Svoboda, 2023; Matoušek, 2015).

Ekonomickou funkci popisuje Matoušek (2015) jako jednu ze základních, které rodina plní. Zahrnuje zajištění stabilních materiálních a životních podmínek pro členy rodiny, což v moderní společnosti znamená výživu, bydlení a vzdělání, čímž se podporuje budoucí rozvoj dětí. Je podle něj také důležité předávání pracovních návyků a finanční gramotnosti.

Rodina by měla pro členy znamenat lásku, přijetí, bezpečí a emocionální zajištění. Jestliže rodina tuto podporu obstarává, plní emocionální funkci, která má velký vliv na zdraví a psychickou pohodu každého člena rodiny (Kimplová, Jochmannová & Svoboda, 2023). Prostřednictvím citových vazeb mezi rodiči a dětmi se formuje jejich sebevědomí, empatie a schopnost zvládat stresové situace (Matoušek, 2015).

Neméně důležitou funkci hraje v rodině i ochrana a bezpečí všech jejích členů, což zabezpečuje i právní a morální odpovědnost rodičů za zdraví a bezpečí jejich dětí. Rodina je tak místo s fyzickou, psychickou i emocionální ochranou a péčí, která napomáhá zdravému rozvoji každého jedince patřícího do rodinného systému (Šínová a kol., 2021; Matoušek, 2015).

Rodina tedy plní několik klíčových funkcí, které jsou nezbytné pro stabilitu jednotlivců i celé společnosti. Každá z těchto funkcí přispívá k pozitivnímu rozvoji dětí i k udržení sociálního pořádku.

1.3. Úplná a neúplná rodina

Jak jsem již uvedla na začátku této kapitoly, rodina je základní společenský systém, jehož nukleární model se skládá z rodičů a jejich dětí. V tomto pojetí tedy hovoříme o úplné rodině, kdy jsou fyzicky přítomni oba rodiče. Toto složení rodiny je ve většině případů pro výchovu dětí optimální, jelikož dětem přináší pocit bezpečí a stability (Matějček, 2017). Přítomnost obou rodičů také podle Vágnerové (2007) nabízí různé pohledy a přístupy k řešení problémů či výchově a vedení dětí. Trávníčková a Kreidl (2021) píšou o lepším přijímání úplných rodin do společnosti, což také pomáhá funkčnosti a propojenosti rodiny.

Jak z názvu vyplývá, neúplnost rodiny spočívá v nepřítomnosti některého člena rodiny. Rozdíl mezi úplnou a neúplnou rodinou tedy tkví především ve složení rodičovského páru, tedy v absenci jednoho z rodičů. Příčin, proč některý z biologických a výchovných činitelů nemůže či nechce být součástí rodiny, můžeme najít hned několik. Matějček (2017) uvádí například úmrtí, emigraci či rozvod rodičů.

Rodina, které chybí jeden z výchovných činitelů nemusí být automaticky dysfunkční, ale není vyloučeno, že se nepotýká s určitými problémy. Rodič, který zůstane na péči o děti sám, je vystavován velkému stresu, jelikož musí plnit zároveň roli vychovatele, živitele i pečovatele. Hlavní potíže, se kterými se musí vyrovnat jak pečující osoba, tak děti, jsou smutek, nejistota nebo strach o budoucnost (Matoušek, 2015; Kubcová, 2021).

2. Péče o děti před rozvodem

Ačkoliv se tato bakalářská práce zaměřuje na rozvod rodičů a jeho dopady na děti, je nutné uvést, že období předcházející samotnému rozvodu je pro blaho dětí, tedy pro jejich psychickou a fyzickou pohodu, neméně důležité, protože právě tehdy dochází k postupnému nárůstu napětí, nejistoty a emočního stresu, které mohou zásadně ovlivnit psychickou pohodu dítěte i jeho budoucí vztahové vzorce. Jelikož se ale jedná o dobu před rozdělením životních cest manželů, ve většině případů tedy žije pár se svými potomky pod jednou střechou a sdílejí společně strávený čas a běžné denní fungování. Věřím, že pro většinu dětí i dospělých je právě tato doba jednou z nejhezčích životních etap. Ale i během tohoto období, ať už je jakkoli dlouhé, se mohou v rodině odehrávat určité změny a konflikty, které mají na psychický a emoční stav dítěte významný dopad (Matoušek, 2015).

Samotný rozvod, tedy rozdělení manželství, může být pouhým vyústěním krize v rodině, ve které se mohly kratší či delší dobu před rozvodovým aktem objevovat rodičovské konflikty, hádky a neshody, které na děti negativně působily (Tománek, 2015; Tománek, 2014). Na emocích a chování dítěte, které žije v atmosféře nefungujícího manželství, se může projevovat narušené rodinné prostředí a celková nepohoda (Tománek, 2015). Konflikty v rodině mohou mít i extrémní formu, kdy může docházet k domácímu násilí, které dítě bezpochyby negativně postihuje. V takovém případě je rozvod manželů nejlepším východiskem.

3. Rozvod

Rozvod je složitý proces a významná životní událost, ke které dochází u sezdaných párů, které se rozhodly svou společnou cestu životem ukončit. „*Manželství může být rozvedeno, je-li soužití manželů hluboce, trvale a nenapravitelně rozvráceno a nelze očekávat jeho obnovení.*“ (Zákon č. 89/2012 Sb.). Jedná se tedy o právní akt ukončující manželství. K rozvodu může podle českého rodinného práva dojít při splnění podmínek stanovených zákonem, které posuzuje soud (Francová & Závodská, 2018). Rozvodové řízení probíhá před soudem a v jeho rámci se řeší nejen samotné ukončení manželství, ale také otázky spojené s péčí o děti, výživným a majetkovým vypořádáním.

Český právní systém rozlišuje dva typy rozvodu: sporný a nesporný. Nesporný rozvod (tzv. rozvod dohodou) nastává, pokud se manželé shodnou na tom, že jejich manželství je nefunkční, a zároveň se dohodnou na úpravě poměrů nezletilých dětí i na majetkovém vypořádání. V tomto případě soud rozvod zpravidla rozvod schválí bez dlouhého dokazování (Francová & Závodská, 2018). Naopak sporný rozvod je zdlouhavější a obvykle zahrnuje soudní dokazování, zda je rozpad manželství skutečně nenapravitelný. Pokud se rozvádějící rodiče nedokážou dohodnout na péči o děti, soud rozhoduje v jejich nejlepším zájmu (Šínová a kol., 2021).

Proces rozvodu je často provázen právními, ekonomickými a emočními konflikty, jejichž následky dopadají na všechny členy rodiny. Nejvíce však rozvodem bývají zasaženy děti. Příčiny rozvodu bývají různorodé, od komunikačních problémů po vážné krizové situace (Matoušek, 2015; Tománek, 2014). Proces rozvodu probíhá v několika fázích, z nichž každá má odlišný vliv na oba partnery i jejich potomky (Tomová, 2015; Schmidová, 2017).

V moderní společnosti dochází k nárůstu rozvodovosti, přičemž statistiky ukazují, že téměř polovina manželství v České republice končí rozvodem (Trávníčková, Kreidl, 2021). V roce 2023 bylo v naší zemi rozvedeno 19 000 manželství (ČSÚ, 2020). Je však důležité podotknout, že toto je číslo, které uvádí pouze rozvody, nikoliv rozchody párů, které nebyly v manželském svazku.

Rozvod přináší změny v dynamice rodiny, socioekonomickém postavení rodičů i psychické pohodě všech zúčastněných. V souvislosti s dětmi je rozvod považován za jednu z nejvíce stresujících událostí v jejich životě, hned po úmrtí rodičů (Novák, 2012). Rozvod však může být i nejlepším řešením pro rodiče i dítě, a to v případech, kdy rodina dlouhodobě nefunguje.

3.1. Faktory vedoucí k rozvodu

Rozpad manželství je často výsledkem kombinace více faktorů, které mohou postupně oslabit partnerský vztah. Výzkumy ukazují, že rozvodovost v moderní společnosti roste a příčiny rozvodu jsou stále komplexnější (Trávníčková & Kreidl, 2021).

Jedním z nejčastějších důvodů rozpadu manželství je dlouhodobá neschopnost partnerů efektivně komunikovat. Tento stav často vyústí v hledání emocionální podpory mimo manželství, což může být dalším krokem k rozvodu.

Mezi nejčastější důvody rozvodů patří nevěra. Mnohdy představuje ve vztahu bod zlomu. (Kovářová a kol., 2022). Podle Trávníčka (2015) může být nevěra důsledkem dlouhodobého neuspokojování emocionálních či sexuálních potřeb jednoho z partnerů nebo reakcí na manželství, které se nachází ve fázi citového ochladnutí a odcizení.

Dalším faktorem, který významně přispívá k manželským konfliktům, je finanční stres. Podle Francové & Závodské (2018) se finanční potíže často stávají příčinou hádek mezi partnery. Mezi nejčastější finanční problémy patří nezaměstnanost jednoho z partnerů, rozdílné finanční priority nebo zadlužení a neschopnost splácet závazky.

Jedním z nejzávažnějších důvodů pro rozvod je přítomnost domácího násilí, ať už fyzického, psychického či ekonomického (Matoušek, 2015). Tento faktor představuje závažné ohrožení nejen pro oběť násilí, ale i pro děti, které v takovém prostředí vyrůstají.

V průběhu manželství se mohou měnit životní hodnoty a očekávání partnerů, což také může vést k nesouladu a postupnému odcizení (Trávníčková & Kreidl, 2021). Častým problémem je také odlišný přístup k výchově dětí – pokud se rodiče neshodnou na základních principech výchovy, může to vést k častým konfliktům a napětí.

3.2. Typické fáze rozvodu a jejich vliv na děti

Rozvod je proces, který lze rozdělit do několika fází, přičemž každá z nich má specifický dopad na děti.

Podle Tománka (2014) je první fáze předrozvodová. Toto období je často charakterizováno konflikty mezi rodiči, které mohou vést k narušení bezpečného rodinného prostředí. Děti vnímají napětí mezi rodiči, což může vyvolat stres, pocity viny či úzkost (Tomová, 2015). Podle výzkumů děti často věří, že mohou rozvod odvrátit, což vede k nadměrnému přizpůsobování se rodičům a potlačování vlastních potřeb (Novák, 2012).

Druhou fází Tománek (2014) pojmenoval fází samotného rozvodu. Doba, kdy rodiče oficiálně ukončují manželství, je pro dítě zlomová. Nejdůležitější je způsob, jakým je dítě o rozvodu informováno a jak se k němu rodiče chovají.

Třetí a poslední fází rozvodu je dle Tománka (2015) porozvodové uspořádání. Po rozvodu dochází k nastavování nové rodinné dynamiky – rozhoduje se o péči o dítě, výživném a dalších aspektech. Výzkumy ukazují, že děti lépe zvládají rozvod, pokud mají stabilní vztahy s oběma rodiči a pokud nedochází k negativní manipulaci ze strany jednoho z nich (Tománek, 2015). Důležitým aspektem je také stanovení výživného pro děti, které se odvíjí od finančních možností rodičů i od potřeb dítěte.

4. Péče o děti během rozvodu

Rozvod je pro každého dospělého velkým zásahem do životní cesty a narušením jeho stávajícího denního fungování. Jinak tomu samozřejmě není ani u dětí, na které bohužel často rodiče během rozvodových tahanic více či méně zapomínají, jelikož se jejich pozornost přesouvá k vlastním problémům a starostem spojeným s rozpadem vztahu (Halíková, 2016). Tato změna může v dětech vyvolávat pocity nejistoty nebo zanedbávání. Celkově je nutné konstatovat, že období rozvodu rodičů je pro děti vysoce zatěžující a krizové období plné nejistoty a změn (Tománek, 2014). Péče o děti vyžaduje v této fázi zvláštní citlivost, ohleduplnost a zaměření na jejich potřeby, jelikož reakce dětí mohou být různé a nepředvídatelné.

Chování rodičů je v rozvodovém období pro děti klíčové. Jelikož ve většině rozvodů dochází k různým typům konfliktů, je na místě, aby rodiče minimalizovali spory ve chvílích, kdy jsou jejich potomci svědky těchto neshod (Leták, 2019).

Komunikace je klíčem k dlouhodobě fungujícímu vztahu, a jinak tomu není ani u rozvodů, ve kterých figurují děti. Rodiče by se měli na výchově během rozvodového klání domlouvat a spolupracovat v nejlepším zájmu dítěte. Stejně tak by se mělo citlivě komunikovat i s dítětem, aby nedošlo k pocitům nejistoty nebo strachu z budoucnosti (Leták, 2019). Informovanost dětí o změnách, které budou následovat, vede často k různým otázkám ze strany potomků, kterým by se rodiče neměli vyhýbat a přiměřeně na ně reagovat (Bučkova, 2017).

Během rozvodu je důležité, aby byla dítěti poskytnuta emoční podpora a bezpečné prostředí, kde může vyjadřovat své pocity. Dítě by mělo ze strany rodičů či jiných blízkých v rodině či ve škole cítit empatii a zájem ho vyslechnout nebo mu pomoci (Fraňková, 2023). Pro dítě mohou být v rozvodové situaci velmi prospěšní školští pracovníci, a to ve vícero oblastech. Nejen, že jsou mnohdy mezi prvními, kteří si u dítěte všimnou nenadálých změn, ale mohou jak žáka, tak jeho rodiče odkázat na vhodnou odbornou pomoc nebo pouze přispět aktivním nasloucháním či zvolením vhodného přístupu a vedení dítěte (Šedá, 2011; Schmidová, 2017; Fraňková, 2023).

Rozvod často vyžaduje intervenci soudu. V soudním řízení, které rozhoduje o rozvodu manželství, uspořádání majetkových poměrů, ale především o následné péči o děti, je prvořadým hlediskem nejlepší zájem dítěte. V případě potřeby může do procesu vstoupit Orgán sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD) (Leták, 2019). V rámci OSPOD působí sociální pracovník, jehož hlavním cílem v rozvodovém řízení je ochrana práv a zájmů

nezletilého dítěte. Z hlediska právní úpravy se jeho činnost opírá o několik klíčových zákonů.

Podle § 9 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, je OSPOD povinen hájit zájem dítěte a dbát, aby nedocházelo k jeho ohrožení. Tento zákon rovněž stanoví, že pracovníci OSPOD mají právo účastnit se soudního řízení týkajícího se dítěte, podávat návrhy a zajišťovat nezbytné šetření poměrů v rodině (§ 10 ZSPOD).

Soudní řízení týkající se nezletilých upravuje také zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, který v § 474–480 uvádí, že OSPOD zde vystupuje jako kolizní opatrovník dítěte, a má tedy právo jednat jménem dítěte a posuzovat situaci. Nejčastěji se tedy jedná o pracovníka OSPOD, avšak zákon nevymezuje, kdo by měl kolizního pracovníka představovat (Mikulková a kol., 2021). Právě při soudním rozhodování o další péči o dítě, je hlavní úlohou kolizního pracovníka hájit zájmy, potřeby a přání dítěte. Kolizní pracovník také spolupracuje s dalšími odborníky, kteří mohou být dítěti nablízku. Nejčastěji se jedná o psychology či pedagogy. Takovýto zástupce dítěte je velmi důležitý hlavně při sporných a manipulativních typech rozvodů (Šínová a kol., 2021).

Podle § 907 občanského zákoníku (zákon č. 89/2012 Sb.) musí soud rozhodnout o úpravě poměrů dítěte vždy tak, aby bylo chráněno jeho blaho, tedy jak psychická, tak i fyzická pohoda, stabilita a vývoj.

V praxi tedy sociální pracovník poskytuje rodičům poradenství a pomoc v rozvodové situaci, provádí šetření poměrů dítěte, sestavuje zprávy pro soud, účastní se soudních jednání jako kolizní opatrovník, podporuje mediaci a mimosoudní dohodu mezi rodiči, je-li to v zájmu dítěte a sleduje dodržování soudních rozhodnutí a kontaktu dítěte s rodičem, u něhož dítě nežije.

Jak uvádí Matoušek (2015), role sociálního pracovníka je v těchto případech klíčová. Jeho intervence může zmírnit dopady rozvodu na dítě, podpořit funkční komunikaci mezi rodiči a přispět k celkové stabilizaci rodinné situace.

5. Péče o děti po rozvodu

Jak jsem již uvedla v minulé kapitole, děti si mohou z rozvodu svých rodičů odnést velké následky. Proto se také během rozvodového řízení, které spadá do rodinného práva, rozhoduje o tom, jaký typ péče o dítě po rozvodu bude pro rodiče, ale zejména pro dítě tím nejlepším, jelikož život dítěte po rozvodu jeho rodičů je tím zcela ovlivněn. Pokud mají manželé, kteří chtějí svou společnou cestu životem ukončit, nezletilé potomky, je nutné, aby nejdříve dohodou nebo prostřednictvím soudu rozhodli o jejich následné péči. V ideálním případě se tedy rodiče na péči o dítě domluví. Pro dohodu, která může mít podobu neformální nebo sepsanou a schválenou soudem, je nutné, aby pro dítě bylo zajištěno stabilní prostředí, výchova a stanovený čas strávený s každým z rodičů. Partneri se také musí shodnout po finanční stránce, tedy na výživném nebo na hrazení nákladů spojených s dítětem (Matoušek, 2015). V této situaci není nutný zásah soudu. Pokud však k takovéto dohodě mezi rodiči nedojde, o péči rozhoduje soud. V české legislativě existují tři základní druhy porozvodové péče – výlučná, střídavá a společná. Při rozhodování soudy nejvíce přihlíží k nejlepšímu zájmu dítěte (Šínová a kol., 2021).

Od poloviny roku 2025 nebo od roku 2026 dojde v České republice k zásadní změně právní úpravy porozvodové péče z důvodu novely rodinného práva. Nově se nebude rozlišovat mezi výlučnou, střídavou a společnou péčí, ale zavede se koncept rovnocenné péče, ve které jsou oba rodiče považováni za pečující bez ohledu na konkrétní rozdělení času s dítětem (Presuss, 2025). Soudy tedy již nebudou přidělovat konkrétní typ péče, ale spíše určovat rozvrh péče tak, aby bylo zajištěno co nejširší zapojení obou rodičů. Cílem této změny je podpořit aktivní roli obou rodičů ve výchově dítěte a minimalizovat konflikty, které mohou vzniknout při rozhodování o porozvodové péči (Trávníček, 2015).

Jelikož budou změny v porozvodové péči o dítě uvedeny v platnost až od tohoto nebo příštího kalendářního roku, je nutné, s ohledem na zjišťování dopadů rozvodů, uvést a vysvětlit i všechny formy péče, které se dosud soudně nařizovaly.

5.1. Společná péče

První formou porozvodové péče je péče společná, která, jak už z názvu vyplývá, znamená, že se rodiče na výchově a péči podílejí společně, tedy stejnou měrou, přičemž neexistuje pevně dané rozdělení času, který dítě stráví s každým z rodičů. Tento model vyžaduje vysokou míru spolupráce mezi rozvedeným párem a flexibilitu v organizaci na obou stranách (Šínová a kol., 2021). Stejně tak není vyměřeno ani výživné, které je taktéž

ponecháno na domluvě a důvěře rodičů. Společná péče je tedy možná pouze tehdy, pokud se rodiče dokážou na výchově a péči dohodnout a komunikovat v zájmu dítěte (Matoušek, 2015). Výhody společné péče můžeme najít v eliminaci častého přesouvání mezi domácnostmi, udržování blízkého vztahu dítěte s oběma rodiči nebo organizace péče s ohledem na potřeby dítěte (Kubcová, 2021; Trávníček, 2015).

5.2. Výhradní péče matky nebo otce

Výhradní neboli výlučná péče jednoho z rodičů je jednou z forem porozvodové péče upravené občanským zákoníkem (zákon č. 89/2012 Sb.), při které je dítě svěřeno do péče jednoho z rodičů, zatímco druhý je nucen plnit vyživovací povinnost a obvykle má stanovený režim společně stráveného času s dítětem (Francová & Závodská, 2018). V České republice je tento model nejčastějším řešením rozvedených rodin (VašeVýživné.cz, 2023).

Výlučná péče může mít několik modelů, ve kterých se dítě různě často a různě dlouho vídá s nepečující osobou. Za standartní podobu styku můžeme označit tzv. víkendový model, kdy k osobnímu styku dítěte a nepečujícího rodiče dochází o víkendech jednou za čtrnáct dní a může se doplňovat o styk během jednoho odpoledne v týdnu (Cimburková, 2019). Dalšími modely jsou model bez přespání, model v týdenním intervalu 2-2-3 nebo model v dvoutýdenním intervalu 2-5-2-5 (Cimburková, 2019).

Tento model výhradní péče jednoho z rodičů je nejběžnější způsob porozvodové péče ale představuje určitá rizika jako je ztráta pravidelného kontaktu dítěte s druhým rodičem nebo finanční či jiné problémy na straně pečující osoby (Kimplová a kol., 2023).

5.3. Střídavá péče

Třetí formou, kterou mohou rozvádějící se rodiče využít v péči o své potomky, je péče střídavá, která dopřává dítěti udržovat pevné vztahy s oběma rodiči, jelikož střídavě žije s každým z rodičů, což je jedna z velkých výhod tohoto modelu péče (Fučík & Šolcová, 2022). Je však zapotřebí, aby oba vychovávající byli schopni spolupracovat a vytvářeli pro dítě stabilní prostředí (Šigutová, 2018).

Střídavá péče je v českém právním systému zakotvena v občanském zákoníku (zákon č. 89/2012 Sb.), konkrétně v § 907, který říká, že soud při rozhodování musí klást důraz hlavně na nejlepší zájmy dítěte, kdy přihlíží ke vztahu dítěte k oběma rodičům, schopnosti rodičů spolupracovat, stabilnímu výchovnému prostředí a k přáním dítěte, pokud je však schopno je vyjádřit (Trávníček, 2015). Střídavá péče je soudem odsouhlasena pouze

v případě, že dítě nebude častým střídáním a stěhováním negativně ovlivňováno (Šigutová, 2018).

I střídavá péče zahrnuje několik způsobů, jak se rodiče o dítě starají a mění si ho. Tím nejobvyklejším jsou týdenní intervaly, dále se jedná o dvoutýdenní intervaly či naopak kratší modely střídání. Modely střídání záleží na schopnosti rodičů komunikovat a plánovat, avšak s hlavním přihlazením k zájmu a individuálním možnostem dítěte (Cimburková, 2019).

5.4. Rovnocenná péče

Novela rodinného práva, která měla být původně účinná od 1. ledna 2025, slibuje velké změny v oblasti rozvodů a porozvodové péče o děti. Změny jsou však již odložené o půl roku až jeden rok, nicméně významné úpravy se už neočekávají.

Novela si klade za cíl minimalizovat dopady rozvodů rodičů na děti, proto je jedním z hlavních bodů úprav zrychlení rozvodového řízení, čehož má být docíleno zrušením povinného výslechu manželů či dokonce umožněním osobní nepřítomnosti partnerů u soudu, pokud předloží návrh na rozvod, na majetkové vyrovnání a péči o děti. Nově se také zruší nutnost nesdílení jedné domácnosti po dobu šesti měsíců k tomu, aby bylo manželství rozvedeno (Preuss, 2025).

Rozvodový proces by se dle novinek mohl urychlit také spojením řízení o rozvodu a řízení o úpravě poměrů nezletilých dětí, které doposud probíhaly odděleně. Nově se také soudy rozhodující o rozvodu dvou lidí budou moci konat méně formálně a mimo tradiční soudní síň (Preuss, 2025).

Jak jsem již uváděla na počátku této kapitoly, hlavní rozdíl, který novela zákona přinese, bude zánik rozdělování porozvodové péče o dítě na střídavou, výlučnou a společnou. Nové označení rovnocenná péče přinese pro oba rodiče rovnocennou zodpovědnost, ale i možnost větší spolupráce a oboustranné zapojení se do péče a výchovy dítěte. Soud již nebude rodičům udělovat statusy pečujícího či nepečujícího rodiče, ale bude podporovat zapojení obou rovnocenných vychovávajících a jednat v nejlepším zájmu dítěte. Potomek tak bude mít větší příležitost budovat a upevňovat si vztahy s oběma rodiči a vyrůstat po boku mužského i ženského elementu s ohledem na potřeby, individuality a zájmy všech stran (Růžková, 2024).

Rodinné právo bude chtít nyní motivovat rodiče k smírnému rozvodu a dohodě v řešení porozvodových oblastí, které se týkají majetkového vypořádání nebo péče o děti. Soudní poplatek tak bude v případě nesporného a tím urychleného rozvodu činit 2 000 Kč, naopak cena soudního rozhodování a zasahování do konfliktů mezi partnery se zvýší o 3 000 Kč,

tedy z nynějších 2 000 Kč na 5 000 Kč. Finanční motivace má celý proces rozvodů urychlit a podporovat dohodnuté rozdělování manželství (§ 11 zákona č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů; Hejná, 2024).

Celkové změny v legislativě pečují převážně o zajištění blaha dítěte a úpravu podmínek pro jeho zdravý vývoj v rozvodovém řízení i porozvodové péči. Kladou si za cíl flexibilitu, urychlení celého procesu a klidné nesporné rozdělování manželství i následné pečování o společného potomka, aby byly dopady co možná nejmenší a předešlo se těm negativním.

6. Dopad rozvodu na děti

Rozvod rodičů je jednou z nejvíce stresujících událostí, které mohou děti během svého dospívání zažít (Novák, 2012). Děti v kterémkoliv věku jsou velmi citliví jedinci, a proto i rozvod rodičů je pro ně nenadálou událostí, kterou hluboce prožívají (Tomová, 2020). Právě proto může mít významný krátkodobý i dlouhodobý dopad na jejich psychiku, sociální chování i školní výkon.

Dopady rozvodu rodičů na děti nemusí být vždy negativní. V některých případech může dojít k úlevě dětem i rodičů. Rozvod může dopomoci k uvolnění napětí v rodině nebo k ustálení výchovy dítěte. O pozitivních dopadech rozvodu rodičů na děti hovoříme i v případech, kdy se v rodině vyskytovalo domácí násilí, týrání ze strany jednoho z rodičů nebo se u rodiče objevovala jiná sociální patologie (Čapek a kol., 2017). O nezbytném až žádoucím rozvodu, který má spíše pozitivní dopady na potomka rozvádějících se manželů, hovoříme v případě indikovaných rozvodů, kdy do té doby dítě vyrůstalo ve velmi konfliktním prostředí, které negativně ovlivňovalo jeho emoční stabilitu, a rozvod je pro dítě tak méně škodlivější než vyrůstání v nepřátelské rodinné atmosféře (Tománek, 2014; Bučkova, 2017).

Jak bude dítě na takovou zátěžovou situaci reagovat záleží však na mnoha faktorech, kterým bude věnována následující kapitola.

6.1. Krátkodobé dopady

Dopady rozvodů na děti jsou individuální, stejně jako každý rozvod, a stejně jako každé dítě, jehož reakce mohou být různé. Měnit se budou i v průběhu rozvodu nebo následné porozvodové péči. Ty prvotní bývají velmi výrazné, neboť u dětí probíhá počáteční odmítání situace, potýkání se s rozdělením od jednoho z rodičů a prožívání bolesti (Schmidová, 2017). Reakce dítěte se mohou projevit navenek nebo probíhají v dítěti uvnitř. Prvotní fáze rozvodu bývají dětmi hluboce prožívány a mají na ně krátkodobé dopady (Schmidová, 2017; Šrajbrová, Štvrtnová, 2024).

6.1.1. Emoční reakce

Emoční reakce dítěte se převážně odvíjí od jeho věkové vyspělosti, jelikož mladší děti často nechápou, co se mezi rodiči děje a proč došlo k jejich oddělení. Menší děti si proto celou událost kvůli nepochopení dávají za vinu a myslí si, že jejich chování způsobilo odloučení rodičů (Kovařík, J. & Novotná, M., 2020). Naopak starší děti, které situaci

a konfliktům mezi rodiči už rozumí více, můžou cítit hněv, naštvání nebo beznaděj (Mertová, J. & Svobodová, A., 2019).

Jelikož se dítě při rozvodu a následné porozvodové péči potýká s kratším či delším odloučením od jednoho z rodičů, může pociťovat smutek a stesk (Mertová, J. & Svobodová, A., 2019). Prožívá strach a úzkost, jelikož se v situaci špatně vyzná a neví, zda se rodič ještě vrátí (Schmidová, 2017).

6.1.2. Změny v chování

Neočekávané a náhlé změněné chování je jedním z častých příznaků, jak na dítěti poznat, že se v jeho rodině vyskytují problémy. I přesto, že každé dítě na rozvod svých rodičů reaguje jinak, jeho způsoby chování v kolektivu i individuálně se do určité míry změní. Nejčastěji na dětech každého věku můžeme pozorovat časté změny nálad či problém s dodržováním pravidel, což je nejviditelnější u dětí, které do té doby neměly se školním či společenským režimem žádný problém (Halíková, 2016). Psycholožka Halíková (2016) také uvádí větší dráždivost, plachost, plačtivost nebo agresivitu vůči svému okolí či sobě. Předškolní děti mohou začít trpět pomočováním nebo zvýšenou závislostí na rodiči. Mladší školáci vykazují problémy s pozorností a poklesem školního prospěchu. Starší děti, tedy adolescenti, bývají náchylnější k rizikovému chování a experimentování s návykovými látkami. Často se u nich vyskytuje také problémové chování vůči autoritám (Tománek, 2014). Děti z rozpadlých rodin jsou celkově více náchylné ke vzniku sociálně patologických jevů a častěji páchají trestnou činností (Šrajbrová, Štvrtňová, 2024).

Způsoby chování, které děti vykazují po rozvodu rodičů, záleží nejen na věku, ale i pohlaví dítěte. Chlapci jsou častěji agresivnější a impulzivní, zatímco dívky se stahují do sebe, snižují svoji sociální aktivitu a reagují introvertněji (Šigutová, 2018).

Velký problém představují děti, které jako volání o pomoc nebo impulzivní konání používají útěky z domu, tedy opouští prostředí, ve kterém jim není dobře a způsobuje jim psychickou zátěž. Většinou ale nejde o situace, kdy chce jedinec opustit domov navždy, ale pouze na sebe určitým způsobem upozornit (Čapek a kol., 2017).

6.1.3. Somatické problémy

Na rozvod rodičů reagují děti velmi individuálně, a ne všechny reakce jsou jimi ovládané a očekávané. Právě takové představují somatické obtíže, které se u dětí mohou vyskytovat bez předcházejících organických příčin (Tománek, 2015). Jedná se tedy o psychosomatické příčiny, které spojují psychiku a tělo, kdy se právě psychické napětí

přenáší do fyzických oblastí, tedy nejrůznějších bolestí a nemocí (Čapek a kol., 2017). Jedinci mohou trpět bolestmi hlavy nebo žaludku. V předškolním období jsou typické problémy se spánkem, ke kterým se pojí špatné usínání nebo noční můry. Ve školním období dítěte se může v rozvodovém období objevovat zhoršená výslovnost a velké množství psychosomatických obtíží. V každém věku se u dětí objevuje náladovost a únava (Tománek, 2015). Chlapci i dívky, kteří se ocitnou uprostřed rodičovských sporů, mohou trpět nočním pomočováním, okusováním nehtů nebo citovou závislostí na čemkoliv nebo komkoliv (Schmidová, 2017). S příchodem rozvodu rodičů mohou přijít i neurotické projevy, nejčastěji se jedná o koktání nebo tiky (Čapek a kol., 2017).

Děti si obecně přejí, aby se rozvod rodičů nekonal a jeho dva nejbližší se k sobě vrátili. Často pro to dělají, co nejvíc mohou. Jedním z možných způsobů, které děti používají, jsou právě vyskytující se somatické problémy nebo nejrůznější nemoci, které mají rodiče přimět najít k sobě opět cestu (Schmidová, 2017).

6.1.4. Vliv na sociální vztahy

U jedince, který prochází rozvodem svých nejbližších, se mohou začít projevovat potíže se schopností navazovat a udržovat sociální vztahy. Děti rozvedených rodičů mívají problémy s důvěrou vůči druhým lidem, které je mohou provázet až do dospělosti, kdy si vytvářejí negativní očekávání vůči partnerským vztahům (Tomová, 2015). Psychický a sociální vývoj velmi ovlivňuje, pokud dojde k odcizení dítěte s jedním z rodičů (Kubcová, 2021).

U dětí předškolního nebo školního věku je časté, že se z důvodu úzkostí způsobených rodinnými problémy více navazují na učitele ve školství (Schmidová, 2017). U dětí každého věku se mění i jejich vztahy ke spolužákům a vrstevníkům, kdy bývají více pasivní, zamlklé a odtahované, což může vést k šikaně. Dítě ale může používat i opačné reakce a k ostatním vrstevníkům být nepříjemný, útočný či jim odsekávat a odbývat je. Zejména chlapci používají agresii jako obranný mechanismus. Často jsou konfliktní a verbálně i fyzicky agresivní. Útočné chování využívají i dívky v rozvodové situaci, častěji se u nich ale jedná o autoagresi v podobě sebepoškozování (Čapek a kol., 2017).

U dětí staršího školního věku a dospívajících se můžeme setkávat s útekou k partě, kdy vrstevníci poskytují jedinci potřebnou podporu a pochopení, které se mu nedostává v domácím prostředí, bohužel ale v partě dochází k velké ovlivnitelnosti. Rizika vrstevnických part spočívají v užívání návykových látek nebo předčasném zahájení sexuálního života (Čapek a kol., 2017).

6.1.5. Působení na školní výsledky

Rodinné konflikty se mnohokrát projeví i na školních výsledcích dítěte. Žák může mít problémy s adaptací do školského prostředí nebo s dodržováním školních pravidel a předpisů. Výzkumy také ukazují, že se u dětí, které si procházejí rozvodem rodičů, zhoršuje školní prospěch a mají sníženou motivaci k učení (Šedá, 2024). Školní neúspěch může být důsledkem snížené koncentrace, emočního vyčerpání nebo opakovaných absencí způsobených rodinnou nestabilní situací (Nováková, Mertin, 2015). U jedinců je častá nesoustředěnost, roztěkanost, rezignace nebo chybovost, která může být zapříčiněna nepozorností rodičů vůči dítěti nebo jeho sníženou přípravou na školské povinnosti (Čapek a kol., 2017).

6.1.6. Zlepšení rodinného prostředí

Rozvod rodičů bývá ve většině případů vnímán jako negativní událost v životě dítěte, ale nesmíme zapomenout, že některé typy rozvodů mohou být pro dítě spíše vysvobozením a vzbuzovat u něj pozitivní dopady. O takovýchto dopadech hovoříme v případě, kdy rozvod představuje řešení dlouhodobých konfliktů a napjatých vztahů v rodině. Dítě vyrůstající v prostředí plném hádek, napětí a emočního stresu může po rozdělení manželství svých rodičů pociťovat úlevu a začít cestu ke klidnějšímu a stabilnějšímu rodinnému životu. Po rozvodu mohou rodiče pro dítě vytvářet harmoničtější prostředí, kde je hlavním zájmem blaho a vývoj dítěte (Kubcová, 2021). Klidnější a bezpečnější prostředí po rozvodu také přináší větší možnosti pro budování kvalitnějších vztahů s každým z rodičů zvláště (Tománek, 2015).

6.2. Dlouhodobé dopady

Dlouhodobé dopady se od krátkodobých mohou velmi lišit, jelikož dochází k přizpůsobení dětí na porozvodovou situaci. Stabilita přichází časem i u rozvedených párů, které k ní obecně dochází druhým rokem po rozvodu. Po 24 měsících po rozvodu se začínají urovnávat i rodinné vztahy a problémy v rodině začínají ustupovat (Tománek, 2015).

6.2.1. Sebepojetí a vztahy v dospělosti

Jedinci z rozvedených rodin mohou v dospělosti vykazovat nižší sebevědomí, pocity méněcennosti a složitěji si o sobě samých vytvářet pozitivní obraz (Tomová, 2015).

Sebejistota v dospělosti je rozvodem rodičů prožitým v dětství velmi ovlivněna a problémy se u jedinců mohou vyskytovat v oblasti mezilidských vztahů a sociální

interakce, kdy mohou jedinci kvůli nízkému sebevědomí trpět potížemi s důvěrou a navazováním kontaktů (Kubcová, 2021; Schmidová, 2017). Rozvod v dětském věku může mít negativní dopady na partnerské, přátelské či pracovní vztahy jedince. Nižší sebeúcta se může projevit v obavách z neúspěchu a snížené aktivitě při hledání pracovních příležitostí, prosazování vlastních názorů nebo řešení konfliktů (Bouška, 2023; Šedá, 2024). V důsledku narušeného sebepojetí se u dospělých, kteří si prošli rozvodem rodičů, vyskytuje vyšší míra úzkostných a depresivních poruch (Tománek, 2014).

Sebevědomí dítěte ale nemusí být ve všech případech rozvodů rodičů negativně narušeno, jestliže se s dítětem vhodně komunikuje a poskytuje se mu podpora. Je tedy velká možnost, jak u jedince vybudovat pozitivní vnímání sebe samého a dosáhnout u něj v dospělosti zdravého sebevědomí.

6.2.2. Osobnostní růst a nezávislost

Ačkoliv většina odborných zdrojů píšících o dlouhodobých dopadech rozvodu rodičů na děti zmiňuje spíše negativní vlivy rozvodu, je nutné zaměřit se i na pozitivní, tedy na získané zkušenosti, ze kterých mohou jedinci v průběhu života čerpat. Dítě z rozvedené rodiny se musí přizpůsobit novým životním podmínkám, což může vést k rozvoji emoční odolnosti, schopnosti adaptace na nové situace a schopnosti řešit problémy (Kubcová, 2021). Může se u nich vyskytovat také větší empatie a porozumění různým životním situacím.

6.2.3. Vzor do budoucna

Rodiče působí po celý život, ale hlavně v dětském věku svého potomka ve většině oblastí jako jeho vzor. Jinak tomu nemusí být ani v případě rozvodu manželů. Dítě, které vidí, že jeho rodiče dokázali učinit těžké, ale nezbytné rozhodnutí pro své vlastní štěstí, může tak získat pozitivní vzor do budoucího života. Může se díky tomu naučit, že je důležité hledat zdravé vztahy a nebát se opustit ty, které nejsou funkční nebo jsou dokonce škodlivé. Tímto způsobem může rozvod pomoci dětem vytvářet si v dospělosti zdravější partnerské vztahy.

6.2.4. Riziko vzniku psychických problémů

Dopad rozvodu se může projevit i v psychické oblasti člověka a zvyšuje se tak pravděpodobnost vzniku duševních či neurotických poruch a poruch nálad, zejména se jedná o deprese a problémy v sebevědomí (Šrajbrová, Štvrtňová, 2024). Vznik psychických problémů záleží vždy na mnoha faktorech, nejvíce však na věkové vyspělosti dítěte

a porozumění celé situaci (Bouška, 2023). Velký zásah do psychiky dítěte mají rozhodně konfliktní vztahy jeho rodičů. Psychické problémy se mohou vyskytnout i u dětí, které si prošly syndromem zavrženého rodiče (SZR), kdy je dítěti vštěpován odpor k druhému rodiči. Dítě tak začne bezdůvodně jednoho z rodičů nenávidět a odmítá ho, jelikož je od něho odpuzován primárním rodičem (Kubcová, 2021). Dítě bývá touto manipulací velmi zasaženo a objevují se u něj psychosomatické a neurotické obtíže, poruchy chování, osobnosti nebo potíže s vlastní identitou i problémy v sociální adaptaci (Čapek a kol., 2017). *Bohužel psychické změny mohou být trvalé, ovlivňující jedince i v dospělém věku.* (Čapek a kol., 2017, s.104).

6.3. Faktory ovlivňující intenzitu dopadu

Dopady rozvodů rodičů na děti jsou velmi individuální a liší se podle řady faktorů, které na děti působí a které mohou zmírnit nebo naopak zhoršit následky, proto je důležité se jim věnovat.

6.3.1. Věk dítěte

Narušené rodinné vztahy mají určitý vliv na dítě v kterémkoliv věku. Období novorozenců a batolat je charakteristické závislostí dětí na rodičích, jelikož díky nim získávají první zkušenosti se světem či první sociální interakce. Dítě do tří let věku už vnímá pozitivní a negativní podněty a emoce od matky i otce, bohužel ale ještě není schopno chápat nejrůznější projevy, příčiny nebo následky různých typů chování. Jedinec si v tomto věku osvojuje styly komunikace, jednání mezi lidmi nebo chování k sobě navzájem. Nejvíce se tak děje prostřednictvím vzorů, které pro dítě představuje otec s matkou. Pokud u nich tedy dochází k častým konfliktům, hádkám a sporům, dítě toto chování přejímá (Tomová, 2020).

Dítě v předškolním období, tedy ve věku 3-6 let, se stává více závislejší na jednom z rodičů, nejčastěji na rodiči druhého pohlaví. To vede k nepřátelskému či žárlivému chování vůči druhému rodiči. Gardner tedy hovoří o rozvinutí oidipovských problémů u dítěte v případě, že u rodičů dojde k rozvodu a jeden rodič tak domov opustí (Gardner, 1991). Tyto problémy znamenají, že dítě si odchod “nepřátelského” rodiče klade za vinu a tyto pocity se v budoucnosti mohou rozvinout do nejrůznějších psychických problémů. Potíže ale samozřejmě způsobuje i odchod rodiče, ke kterému dítě tíhne v tomto věku více, jelikož v budoucnosti se může potýkat s komplikacemi při navazování a udržování partnerských vztahů (Tomová, 2020). U předškolních dětí, podle rodinné advokátky Kovářové a kolegů (2022), také nastává problém, jelikož už mají zažité určité stereotypy a rutinu, jako je

výchova, navštěvovaná místa, blízké osoby či kamarádi, mateřské školy nebo kroužky, a rozvod rodičů pro ně znamená velkou změnu a nabourání těchto životních jistot.

S příchodem povinné školní docházky přicházejí školní povinnosti, jejichž výsledky se mohou v případě rozvodu rodičů velmi zhoršit. Taktéž se u dětí mladšího školního věku, který trvá do 11 let, mohou často měnit nálady, které se mohou stupňovat až do agresivity vůči vrstevníkům či dospělým autoritám. Agresivitu dítěte může provázet i neposlušnost nebo různé odchylky v chování (Tomová, 2020). Děti v tomto věku touží často rodiče spojit opět dohromady (Šedá, 2024).

Samotné dospívání je složité jak pro samého jedince, tak pro jeho okolí. Není tedy divu, že když se přidá ještě rozvod rodičů, stres a negativní reakce dítěte rostou. Bohužel častým řešením této situace bývá útek mladistvých z domova. Východiskem se také pro dítě stává parta vrstevníků nebo různé naplnění volného času. Problémy dětí v rodině mohou být také provázeny alkoholem či jinými návykovými látkami, jelikož jejich užívání je pro jedince jednodušší než potýkání se s rodinnou situací doma (Tomová, 2020). Jedinec se ve věku od 14 do 18 let velmi hledá a takovéto rozdělení rodičů pro něj může být velmi rizikové z důvodu jeho reakcí na situaci. Na druhou stranu je zapotřebí ale uvést, že adolescenti už vidí situaci velmi realisticky, často už mívají vlastní zkušenosti s partnerskými vztahy a může se tedy i stát, že jedinec bude sám k rozvodu vyzývat (Kovářová, 2022). Dospívající, který zanedlouho překročí hranici dospělosti, už se více soustředí na vlastní budoucnost, své přátele, zážitky a zkušenosti, proto pro něj rozvod rodičů nemusí být tak zdrcující a sám si na něj vytváří svůj názor. Může dojít i k odmítnutí jednoho z rodičů (Kovářová, 2022).

6.3.2. Pohlaví dítěte

Reakce na rozvod rodičů se liší také podle pohlaví člověka. Tománek (2015) uvádí, že s rozdělením rodičů se hůře vyrovnávají chlapci. V pubertě jsou však i dívčí emoce křehčí a děvčata se tak častěji potýkají s citovými problémy (Tománek, 2015). U chlapců můžeme častěji pozorovat poruchy chování, dívky se potřebují někomu svěřit, obvykle jiné blízké dospělé osobě, což je v jejich světě často paní učitelka v mateřské či základní škole (Halíková, 2016). I Šigutová (2018) uvádí, že chlapci se po rozvodu častěji potýkají s agresivitou a impulzivitou, zatímco dívky reagují spíše naopak, uzavírají se do sebe a neprojevují vysokou sociální aktivitu. Dívky se rozvodu lépe přizpůsobují, nemívají větší problémy doma, ve škole ani mezi vrstevníky jako chlapci, kterým se vztahy s rodiči, učiteli

i s vrstevníky po rozvodu rodičů zhoršují. Může se u nich také projevovat nejistota se sexuální identitou (Warshak, 1996).

Pohlaví dítěte hraje také roli při svěřování dítěte do výhradní péče – jinak bude prosperovat dívka svěřená do péče matky, jinak chlapec. V tomto případě může nastat problém, když chlapec nemá v rodině mužský vzor, čímž samozřejmě do jisté míry trpí i dívka, která nemá možnost vytvářet si ideální obraz o mužském partnerovi. Tyto potíže v opačném působení se vyskytují také u dětí, které byly svěřeny do péče otce (Novák, 2012).

6.3.3. Podpora od širší rodiny a okolí

V krizových a složitých situacích dítěte je podstatná jeho opora v rodině, ve škole nebo mezi přáteli. Jinak tomu není ani při konfliktech mezi rodiči dítěte. Velmi důležitou roli mohou zastávat prarodiče dítěte, kteří jsou ve většině rodin blízkými osobami potomka svých dětí. Dalšími blízkými dítěte, kteří mu mohou podat pomocnou ruku, jsou sourozenci rodičů, tedy strýcové a tety (Boukalová a kol., 2015).

Další možností, kde může dítě cítit klid a podporu, je školní prostředí, jelikož právě mateřská/základní/střední škola je místo, kde dítě tráví většinu svého času a pedagogové i vrstevníci ho tam dobře znají, a proto jsou často i první, kteří si mohou všimnout určitých změn v chování nebo školních výsledcích.

Dítě si v průběhu života vytváří určité kontakty s příbuznými či kamarády, ať už se jedná o blízké osoby jeho rodičů, sousedy, kamarády a pedagogy ve škole nebo rodinné příbuzné. Pokud po rozvodu jeho rodičů nedojde k odstranění kontaktu s těmito osobami a dobré vztahy jsou zachovány, v dítěti se díky tomu uchovává pocit bezpečí a jistoty (Kovářová, 2022).

6.3.4. Sourozenec

Prožívání rozvodu může ovlivnit přítomnost sourozence. Vztah mezi sourozenci může plnit funkci emocionální opory a představovat stabilní prvek v proměnlivém rodinném prostředí. Dětem, které mají se svými sourozenci blízký vztah, může sdílení podobné zkušenosti pomoci lépe porozumět situaci a vyrovnat se s ní. Sourozenecké pouto se stává důležitým zdrojem podpory a snižuje pocity izolace, nepochopení nebo viny (Schmidová, 2017). Tento vztah umožňuje dítěti ventilovat emoce a zároveň poskytuje zpětnou vazbu, že jeho pocity nejsou ojedinělé.

Přítomnost staršího sourozence může mít i ochranný efekt, protože často přebírá částečně pečovatelskou roli, čímž mladšímu sourozenci poskytuje větší pocit bezpečí

(Vágnerová, 2012). Takový vztah může do určité míry vyrovnávat ztrátu jistoty, kterou dítě pociťuje v důsledku rozvodu.

Naopak, pokud je vztah mezi sourozenci konfliktní nebo narušený, může dojít i k negativnímu vlivu, který situaci zhoršuje. U dětí se může objevovat vzájemné obviňování, soutěživost o přízeň rodičů nebo napodobování reakcí (Matějček, 2017).

6.3.5. Kvalita vztahu s rodiči po rozvodu

Krátkodobé i dlouhodobé dopady rozvodu jsou převážně ovlivněny vztahem dítěte s rodiči po rozvodu, avšak formování a rozvoj osobnosti jedince závisí na kvalitě vztahů s otcem a matkou po celou dobu života dítěte (Kovářová a kol., 2022).

Nejhorší variantou, kterou může dítě trpět, je odcizení s jedním nebo oběma rodiči. *„Odcizení může mít různou intenzitu od odmítání až po zavržení a v nejtěžších případech zůstává i jako celoživotní.“* (Schmidová, 2017). K odcizení dochází v situacích, kdy o dítě jeden z rodičů nejeví zájem nebo je mu ve styku bráněno. Často se tak stává při sporných rozvodech, kdy spolu pár nedokáže spolupracovat ani v nejlepším zájmu jejich potomka (Schmidová, 2017).

Naopak nejlepší variantu představují děti, které mají s oběma rodiči i po jejich rozvodu hezký a pevný vztah. Pro dítě může být také velmi podpůrné ve vztahu, když jsou partneři schopni se společně domluvit a spolupracovat, v některých případech i společně trávit Vánoce, jezdit na dovolené, někdy i se svými dalšími partnery (Bouška, 2023; Muñoz, 2023).

II. Praktická část

7. Metodologie výzkumu

Cílem této kapitoly je představit metodologii použitou ve výzkumné části. Věnuje se cíli výzkumu, výzkumným otázkám a výzkumnému nástroji. Dále čtenáře seznamuje se zkoumaným vzorkem respondentů, procesem sběru i vyhodnocením dat a etickým hlediskem výzkumu.

7.1. Cíl výzkumu

Cílem výzkumné části je zmapování zkušeností dospělých jedinců z rozvedených rodin.

Praktická část také zkoumá měnící se postoje respondenta k rodičům po rozvodu a jeho dlouhodobé sociální a osobní vztahy.

7.2. Výzkumné otázky

K výzkumu byly vytvořeny následující výzkumné otázky:

- V jakých oblastech života ovlivnil rozvod rodičů respondenta?
- Jaké dopady měl rozvod rodičů na partnerské vztahy respondenta v dospělosti?

7.3. Výzkumný nástroj

Ve své bakalářské práci jsem použila kvalitativní výzkumnou strategii, která umožňuje zkoumat výzkumný problém do hloubky. Tato výzkumná metoda je zaměřena na porozumění lidskému chování a subjektivním zkušenostem respondentů (Hendl, 2016).

Sběr dat probíhal formou polostrukturovaného rozhovoru s vybranými dospělými respondenty, kteří si prošli rozvodem rodičů. Polostrukturovaný rozhovor je jednou z nejčastěji využívaných metod při sběru dat v kvalitativním výzkumu. Miovský (2006) ho popisuje jako rozhovor vedený podle předem připraveného schématu, který je pro tazatele závazný a specifikuje okruhy otázek, na které se bude účastníků ptát. Toto schéma poskytuje tazateli strukturu rozhovoru, umožňuje mu však pořadí a formulaci otázek měnit podle průběhu rozhovoru, což zajišťuje flexibilitu a možnost lépe proniknout do zkoumaného tématu. V takovémto typu rozhovoru je dotazovanému položena otázka, na kterou formou

vyprávění odpovídá a tazatel ho pouze podporuje a dotazuje se v případě nesrozumitelnosti výkladu, jinak ho nepřerušuje (Miovský, 2006).

Každý rozhovor obsahoval soubor otázek, které se týkaly respondenta a jeho zkušeností v období před rozvodem rodičů, v jeho průběhu, po rozvodu a v aktuální situaci. Tyto otázky jsou součástí kapitoly Přílohy. Respondent měl díky formě otevřených otázek dostatečný prostor na odpovědi. Byla respektována citlivost tématu a pokud některý z dotazovaných nechtěl na určitou otázku odpovídat, respektoval tazatel jeho rozhodnutí a přešel k dalšímu dotazu.

7.4. Charakteristika zkoumaného vzorku

Výzkumu se zúčastnilo šest respondentů ve věku 20-30 let, kteří si v dětském věku prošli rozvodem rodičů, konkrétně tři ženy a tři muži. Dotazovaní byli vybíráni na základě účelového výběru. Tato metoda je, podle Ferjenčíka (2010), založena na záměrném výběru respondentů podle předem stanovených kritérií relevantních pro výzkumný problém. Ferjenčík rozlišuje několik podtypů účelového výběru a jeden z nich byl využit při výběru zúčastněných osob do výzkumu. K nalezení respondentů byl uplatněn systém sněhové koule, kdy se díky doporučení původních dotazovaných našli další účastníci výzkumu (Ferjenčík, 2010). Osoby, které poskytly informace do výzkumu a zúčastnily se rozhovorů, nebyly tazateli blízké, takže nemohlo dojít ke vzájemnému ovlivňování, tlaku nebo přetvářce, jelikož mezi nimi a výzkumníkem neexistuje žádná osobní vazba. Výběr typem sněhové koule je ale zároveň založen na doporučeních od známých přátel či příbuzných, což zvyšuje důvěru respondenta v rozhovor a výzkumný proces a snižuje riziko odmítnutí účasti na výzkumu. V mém případě všech šest oslovených respondentů, kteří splňovali má kritéria (1. rozvod [nikoliv pouze rozchod] rodičů v období dětského věku, 2. věk účastníků 20 až 30 let), s osobním setkáním a účastí ve výzkumu souhlasilo.

Aby byla zachována anonymita dotazovaných, všem účastníkům bylo ve výzkumu změněno jméno.

V následujících řádcích bych ráda každého z respondentů, který byl ochotný účastnit se výzkumu a odpovědět na kladené otázky v rozhovoru, charakterizovala.

Tomáš

Prvním z respondentů je dvacetiletý muž Tomáš žijící v Jihlavě v panelákovém domě s matkou. Má o pět let starší sestru, což může ovlivňovat jeho vnímání sourozeneckých vztahů a rodinné dynamiky. Sestra žije již šest let sama, takže mladík sdílí domácnost pouze

s matkou. Ve volném čase se věnuje posilování a občasným sportům, jako je lyžování, jízda na kole nebo turistika, což naznačuje zájem o fyzickou kondici a zdravý životní styl, ke kterému ho, podle jeho slov, vedli rodiče již od dětského věku. Zároveň tráví čas s kamarády, což svědčí o jeho společenské povaze. Další jeho zálibou je hraní počítačových her, což může sloužit jako způsob relaxace či forma sociální interakce online. Tento rok ukončuje studium střední automobilní školy v Jihlavě, což může naznačovat jeho zájem o techniku a pravděpodobnost budoucího profesního směřování v oblasti automobilového průmyslu. V jeho případě to však neplatí což a v tomto oboru se již nechce dále rozvíjet. Bohužel si ale se svým budoucím směřováním ještě není jistý a o profesním oboru se stále rozhoduje. Momentálně nemá přítelkyni a zatím ani žádný partnerský vztah neměl, což může souviset s jeho prioritami v životě nebo momentální fází osobního vývoje. Celkově se jedná o aktivního a společenského mladíka, který má své zájmy, ale zatím nevyjasněné studijní a profesní zaměření. Co se týče jeho rodinné analýzy, od svých čtyř let má rozvedené rodiče a od té doby byl do osmnácti let ve výhradní péči matky a s otcem se stýkal jednou za čtrnáct dní o víkendech a jeden den v týdnu.

Tereza

První z dotazovaných žen je dvaadvacetiletá mladá slečna Tereza, která momentálně žije v Čáslavi v bytě se svým přítelem. Již tři roky tvoří pár a v červenci plánují svatbu, z čehož je zřejmé, že plánují společnou budoucnost a mají o ní oba jasno. Společně mají psa, což naznačuje její vztah ke zvířatům a zodpovědnost. Pochází z Dobrušky, kde žila do svých třinácti let s oběma rodiči v rodinném domě, poté se rodiče rozvedli a zůstala v péči matky. Se svým otcem se vídala pouze jednou za dva měsíce, což mohlo ovlivnit její vztah s ním a pohled na rodinné vazby. Má dva sourozence – o 5 let mladší vlastní sestru a nevlastního devítiletého bratra, který je synem jejího otce a nové manželky. Profesionálně se věnuje práci s duševně nemocnými lidmi v Kolíně, což ukazuje na její empatii, sociální citění a pravděpodobně i zájem o psychologii či sociální práci. Ve volném čase čte ráda knihy, což může znamenat její zájem o vzdělávání a introspekci. Miluje procházky, výlety, punkové koncerty a festivaly, což ukazuje na její aktivní společenský život a zálibu v kultuře. Dále se ve volnu i v práci věnuje tvoření, což může být projevem její kreativity. Celkově působí jako empatická a aktivní mladá žena, která si buduje svůj vlastní životní prostor a směřuje k pevnějšímu rodinnému zázemí.

Marek

Třetím respondentem, který se zúčastnil výzkumu, je 28letý muž Marek, který pochází z Čáslavi a stále v tomto městě žije. Momentálně bydlí sám ve svém bytě, ale v létě se k němu nastěhuje jeho přítelkyně, se kterou je ve vztahu rok a půl. Nemá žádné sourozence, což mohlo ovlivnit jeho vnímání rodinných vztahů a samostatnost. Stará se o kočku, kterou si pořídil s bývalou přítelkyní, s níž tvořil tři roky pár, z toho dva roky spolu žili v jeho bytě. U tohoto popisu je zřejmé, že už si prošel několika partnerskými vztahy. Je aktivní sportovec – pravidelně chodí do posilovny, věnuje se turistice, tenisu a badmintonu, což naznačuje jeho zájem o zdravý životní styl a pohyb. Vzdělání získal na střední škole v oboru elektrikář a nyní již několikátý rok pracuje ve firmě na výrobu automobilových součástek v Čáslavi, což poukazuje na jeho technické zaměření a stabilní zaměstnání. Jeho rodiče se rozvedli, když mu bylo čtrnáct let, a byl svěřen do péče matky, která je nyní znovu vdaná. S otcem trávil každý druhý víkend nebo čas, který si domluvili. To naznačuje, že si i po rozvodu udržel blízký kontakt s oběma rodiči, kteří spolu stále dobře vycházejí. Celkově působí jako samostatný a aktivní muž, který má stabilní zaměstnání, věnuje se svým zájmům a postupně si buduje partnerský život s novou přítelkyní.

Adéla

Adéla, které je dvacet jedna let, je další respondentkou, od níž jsem získala informace o rozvodu jejích rodičů. Tato mladá žena má o tři roky staršího bratra. Vystudovala střední obchodní školu v Jihlavě, ale momentálně je nezaměstnaná a evidovaná na pracovním úřadě. Nyní se však bude hlásit na pokračující bakalářské studium na vysokou školu v Jihlavě. Pochází ze Světlé nad Sázavou, kde aktuálně bydlí s matkou a jejím přítelem. Ve volném čase se věnuje hudbě – hraje v kapele, což naznačuje její kreativitu a zájem o umění. Také tráví hodně času s kamarády, což může poukazovat na její společenskost a potřebu sociálního kontaktu. Její rodiče se rozvedli těsně před jejími 18. narozeninami. Po rozvodu zůstala bydlet u matky, která si našla nového partnera. To byl také jeden z impulsů opustit nefungující a konfliktní manželství. Vztah Adély s otcem se po rozvodu zhoršil a nyní se vídají pouze zřídka, což může ovlivnit její vnímání rodinných vazeb a důvěru v mezilidské vztahy. Momentálně nemá partnera, což může souviset s její aktuální životní situací a zaměřením na přátele a hudbu. Celkově působí jako společenská, hudebně nadaná mladá žena, která prochází obdobím hledání stability v profesním i osobním životě.

Erik

Pátým dotazovaným je 23letý Erik, což je student magisterského programu na Vysoké škole ekonomické v Praze, kde se specializuje na IT. Pochází z Jihlavy, ale kvůli studiu se přestěhoval do Prahy, kde již tři roky žije se svou přítelkyní, se kterou je ve vztahu čtvrtým rokem. Erik má velkou rodinu – čtyři starší sourozence, z toho vlastního bratra a vlastní sestru a dvě nevlastní sestry, se kterými se nevidá. Všichni jeho sourozenci mají již potomky, takže je několikanásobným strýcem. Ve volném čase se věnuje sportu, zejména hraje fotbal a chodí do posilovny, rád cestuje a schází se s přáteli. Jeho rodiče se rozvedli, když mu bylo sedmnáct let, ale i po rozvodu zůstali bydlet v jednom bytě, takže Erik zůstal v péči obou rodičů. Tato situace trvá i nadále, ačkoliv má každý z rodičů nové partnery. S rodiči má v současnosti dobré harmonické vztahy a udržuje s nimi kontakt.

Jana

Poslední z dotazovaných je 23letá Jana - učitelka v mateřské škole, která pochází z vesnice nedaleko Jihlavy, kde také žije. Má o 2 roky mladšího vlastního bratra a jednoho nevlastního bratra, který je mladší o 5 let, a je synem její matky a jejího nového manžela. Po rozvodu rodičů, který proběhl, když jí bylo pět let, byla svěřena do péče matky, se kterou i nadále žije v rodinném domě. Otec však zůstal bydlet ve stejné vesnici jen o pár domů dál, což umožňovalo častý kontakt – Janu vídal jednou za čtrnáct dní během víkendu a také během týdne jedno odpoledne. Volný čas tráví respondentka s přáteli, chodí na procházky nebo se stará o domácí mazlíčky. Minulý rok ukončila šestiletý vztah se svým přítelem a nyní je nezadaná.

Tabulka 1 - Charakteristika zkoumaného vzorku

Jméno	<u>Tomáš</u>	<u>Tereza</u>	<u>Marek</u>	<u>Adéla</u>	<u>Erik</u>	<u>Jana</u>
Věk	20	22	28	21	23	23
Status	Student, není ve vztahu	Zaměstnaná, zasnoubená	Zaměstnaný, ve vztahu	Nezaměstnaná, není ve vztahu	Student, ve vztahu	Zaměstnaná, není ve vztahu
Věk v době rozvedení rodičů	4	13	14	17	17	5
Typ porozvodové péče	Výhradní péče matky	Výhradní péče matky	Výhradní péče matky	nevyhraněno – dospěla	Společná péče obou rodičů	Výhradní péče matky

7.5. Proces sběru dat

Polostrukturované rozhovory byly realizovány na základě předem stanoveného výzkumného problému a pečlivého prostudování problematiky dle odborné literatury. Všechny respondenty jsem oslovovala já jako autor této bakalářské práce, stejně tomu bylo v případě vedení rozhovoru a kladení otázek. Rozhovory s participanty probíhaly na místech, která pro ně byla příjemná a sami si je vybrali. Každý rozhovor probíhal individuálně s každým respondentem zvlášť, čímž bylo zajištěno soukromí a klidná atmosféra. Délka každého rozhovoru byla zhruba 30 – 60 minut, jelikož každý jedinec byl ochotný o dané problematice hovořit jinak dlouho. Délka závisela také na paměti a míře vybavených situací či emocí respondenta, jelikož se polovina předem připravených otázek soustředila na vzpomínky a zkušenosti jedince před a během rozvodu jeho rodičů.

Všechny rozhovory byly nahrávány na diktafon, s čímž byli respondenti předem seznámeni. Rozhovory jsem následně přepsala do textové formy a mám je spolu s audiozáznamy uchované v osobním archivu. Následně jsem využila metodu otevřeného kódování, která zahrnovala právě transkripci, podrobné čtení a všímání si kritických míst. Otevřené kódování, podle Hendla (2016), vede k rozdělení textu na několik segmentů, které výzkumníkovi napomáhají vidět témata v celku a hlouběji porozumět zkoumanému jevu.

7.6. Metoda vyhodnocení dat

Pro analýzu provedených a přepsaných rozhovorů jsem se rozhodla využít metodu tematické analýzy, která je používána pro „*identifikaci, analýzu a odkazování ke vzorům (tématům) v datech*“ (Braun, Clarke, 2006, s. 79). Podle Braunové a Clarkeové (2006) je tematická analýza přístupným a teoreticky flexibilním způsobem, jak analyzovat kvalitativní data. Právě flexibilita je jejím velkým benefitem.

Braunová a Clarkeová (2006) uvádějí šest kroků, které je podle nich zapotřebí dodržovat pro správnou práci s metodou tematické analýzy. Upozorňují také na nezbytnost stále se k těmto krokům vracet, aby nedošlo ke ztrátě důležitých dat, která v rozhovorech zazněla.

Fáze 1: Seznámení se s daty

Prvním krokem je přepis dat, opakované čtení zaznamenaných dat, identifikace důležitých částí a zapisování prvních nápadů. Tento krok je zásadní, jelikož se výzkumník důkladně seznamuje s daty, se kterými bude následně pracovat, proto by se neměl přeskočit.

Fáze 2: Tvorba počátečních kódů

Druhá fáze znamená pro výzkumníka identifikaci zajímavých částí a vytváření prvních možných kódů ze segmentů, které jsou považovány za významné. Klade se tedy důraz na hledání opakujících se jevů, ze kterých lze poté kódovat potenciální témata.

Fáze 3: Odhalování témat

Následující krok se věnuje ověřování a kontrole již vytvořených kódů a následnému seskupování kódů do potenciálních témat. Témata lze rozdělovat na hlavní a následně vytvořená podtémata, s čímž souvisí uvažování o vztazích mezi kódy a hledání společných nejrelevantnějších zastřešujících témat.

Fáze 4: Kontrola témat

Ve čtvrté fázi výzkumník ověřuje a kontroluje kódy, které byly přiděleny jednotlivým textům a přesvědčuje se o jejich správném přiřazení. Posuzuje také korektní témata a hranice mezi nimi, díky čemuž může v tomto kroku docházet ke sloučení nebo naopak k rozměňování některých témat, jelikož mezi tématy by měly být jasně viditelné rozdíly a data v nich by měla odpovídat zastřešujícím tématům.

Fáze 5: Definování a pojmenování témat

Předposledním krokem je upřesnění specifik a podstaty každého tématu, tedy o čem téma hovoří a jaká data v něm najdeme. Je důležité definovat odpovídající název pro každé téma a podtéma a o vybraných tématech uvažovat jak samostatně, tak v jejich možných souvislostech

Fáze 6: Vytvoření zprávy

Poslední část zahrnuje závěrečnou analýzu a sepsání zprávy na základě stanovených témat. Je vhodné vybrat z dat přesvědčivé ukázky z dat, které dané téma ilustrují.

7.7. Etické hledisko výzkumu

Při realizaci tohoto výzkumu bylo důležité dodržovat etické zásady, které chrání práva a důstojnost respondentů. Respondenti, kteří splňovali podmínky výzkumu, byli při oslovování obeznámeni s cílem výzkumu, způsobem sběru dat a jejich následným zpracováním. Jelikož byla účast ve výzkumu zcela dobrovolná, počet respondentů, kteří byli původně vybráni jako vhodní dotazovaní byl vyšší z důvodu, že jakýkoliv člen mohl účast

kdykoliv bez udání důvodu odmítnout a bylo by tedy nutné ho nahradit. S dobrovolností byli všichni dotazovaní předem seznámeni. Byl také kladen důraz na informovanost respondentů ohledně způsobu zpracování odpovědí, tedy jak budou ve výzkumu využity a že nebudou zveřejněny žádné informace, které by mohly vést k identifikaci dotazovaných. Pro zajištění ochrany jejich identity a soukromí nebyla v práci uvedena skutečná jména. Jsem si vědoma, že všech šest dotazovaných mi sdělilo citlivé a velmi osobní informace ze svého rodinného života. Data tedy budou uchována pouze nezbytnou dobu v soukromí autora bakalářské práce.

Téma rozvodu rodičů je citlivé a může v respondentech vyvolávat silné emoční reakce, proto byl brán zřetel na psychické pohodlí dotazovaných. V rozhovorech jsem se jako výzkumník vyhýbala útočným či nepříjemným otázkám a poskytla každému z účastníků možnost neodpovědět na dotazy, které by jim mohly být nepříjemné nebo je z jakéhokoliv důvodu nechtěli ve výzkumu uvádět. O této možnosti byli před samotným rozhovorem informováni.

Jako výzkumník, který má s rozvodem rodičů sám zkušenosti, jsem se snažila minimalizovat subjektivní zkreslení a interpretovat data objektivně. Data respondentů byla analyzována na základě předem stanovených metod a kategorií a nebyla upravena nebo zkreslena ve prospěch určitého výsledku.

V oblasti etického zacházení s daty je důležité podotknout, že získané informace nebyly sdíleny se třetími stranami a byly použity pouze k výzkumným účelům.

Dodržení etických zásad bylo pro zajištění důvěryhodnosti výzkumu a ochrany respondentů klíčové.

8. Výsledky výzkumu a jejich interpretace

Pomocí tematické analýzy jsem v přepsaných rozhovorech prováděných s respondenty našla několik hlavních témat, která se objevovala ve většině rozhovorů a která ukazují, jak děti vnímaly rodinnou situaci před rozvodem, jak probíhalo samotné odloučení rodičů, jaké emoce rozvod vyvolal a jaké měl krátkodobé i dlouhodobé dopady. Všechna témata i podtémata, která byla k hlavním tématům nalezena, jsou znázorněna v tabulce číslo 2. Každé téma i podtéma bude podrobně rozpracováno a pro lepší ilustraci a představu budou uvedeny výňatky z rozhovorů.

Tabulka 2 - Témata a podtémata

TÉMA	PODTÉMA
Vnímání vztahu s rodiči před rozvodem	
Průběh rozvodu	Emocionální prožívání rozvodu
	Sourozenec jako pomoc
Vnímání vztahu s rodiči po rozvodu	
Strategie zvládání a podpůrné faktory	
Vnímání vztahu s rodiči v dospělosti	
Aktuální vnímání partnerských vztahů	Obavy z opakování vzorců chování b
	Rozvod je někdy lepší
	Potřeba emocionální jistoty
	Komunikace je základ
	Vnímání budoucího rodičovství
Vnímání sebe samého	

8.1.1. Vnímání vztahu s rodiči před rozvodem

První téma jsem pojmenovala „Vnímání vztahu s rodiči před rozvodem“, jelikož i první okruh otázek, který jsem měla předem připravený k polostrukturovanému rozhovoru s respondenty, se věnoval pocitům a vzpomínkám respondenta na jeho dětství, kdy ještě rodiče tvořili pár. Toto téma tedy zahrnuje popis a vnímání vztahu s rodiči do doby rozvodu, jelikož tato doba jedince velmi ovlivňuje ve všech oblastech života a má dopad jak na vztahy s rodiči po rozvodu, tak na partnerské vztahy v dospělosti.

Jelikož každý z účastníků rozhovoru zažil rozvod svých rodičů v jiném věku, jejich vzpomínky na vztah s rodiči před rozvodem se lišily. Děti, které byly v době rozvodu malé, často nemají jasné vzpomínky na vztahy mezi nimi a rodiči, ani mezi samotnými rodiči před jejich odloučením. Například Jana, která si rozvodem rodičů prošla v předškolním období, říká: *"Jelikož se naši rozvedli, když mi bylo pět, vlastně necelých pět, tak si z období před rozvodem úplně nic nevybavuju. Spíš si začínám vybavovat vzpomínky až po jejich rozvodu, do té doby ne."* Tato odpověď ukazuje, že malé děti mohou vnímat změnu rodinné dynamiky spíše podvědomě, ale nevnímají jasné detaily vztahů rodičů před rozvodem. Do kategorie rozvodu rodičů v nízkém věku spadá i respondent Tomáš, který zažil rozdělení rodiny ve čtyřech letech. Na otázku „Jak jsi vnímal svůj vztah s rodiči před rozvodem?“ odpověděl: *„Byl jsem sice malý, takže si toho moc nepamatuju, ale vím, že jsme se v mých dvou nebo třech letech nově přestěhovali do rodinného domu, jezdili jsme na výlety a dovolené, trávili spolu čas a s oběma rodiči jsem měl velmi dobrý vztah. Ale s přestěhováním do rodinného domu si matně pamatuji, že se moji rodiče začali hádat, což nakonec vedlo k rozvodu.“* To opět naznačuje, že dobu před rozvodem si respondent pamatuje velmi matně, avšak důležitým bodem v jeho dětství s oběma rodiči je stěhování do rodinného domu, což zároveň bere jako jakýsi spouštěč rodičovských konfliktů. Mohlo jít ale také o období, kdy Tomáš začal teprve rozepře mezi rodiči vnímat. Konflikty mezi manželi se mohly vyskytovat již dříve, ale respondent si je z důvodu věku nemusel uvědomovat nebo nemusely být tak značné.

Děti, které si rozvod prožily ve starším věku a které si období před rozvodem pamatují, mohou mít naopak v hlavě konkrétní obrazy situací nebo vzpomínky na napětí mezi rodiči. Příkladem toho je Tereza, jejíž rodiče se rozvedli v jejích třinácti letech. Začala všimnat rozepří mezi rodiči i změněného chování každého z nich, ke kterému dodala: *„No a táta se snažil si nás jako kupovat, byl najednou hrozně jako hodnej a milej a holčičky a já vám koupím tohleto a támhleto a pojedeme támhle a támhle. No a mamka to trošku nedávala a začala pít.“* Tereza vzápětí ale dodala, že přesto, že domácí situace byla náročná, tak byla na straně matky a vzhledem k svému věku si uvědomovala otcovo chování, ze kterého vzápětí, jak respondentka uvádí, vzešla nevěra. Je nutné podotknout, že starší děti mohou, ale i nemusí rodičovské konflikty vnímat, stejně jako tomu bylo v případě respondenta Marka, který si prošel rozvodem rodičů ve čtrnácti letech. Podle svých slov si žádných hádek, nedorozumění či změny v chování rodičů nevšiml. Tento případ naznačuje, že jelikož dítě není svědkem konfliktů mezi rodiči a rodiče svého potomka neinformují

o trvajících neshodách v jejich vztahu, může si dítě situaci velmi idealizovat a následný rozvod pro něj může být velkým šokem a nepochopením.

Vnímání společně stráveného času v rámci úplné rodiny záleželo také na celkové dynamice a nastavení rodiny. Někteří respondenti vzpomínají na období před rozvodem jako na klidné, jiní si pamatují hádky, napětí nebo odcizení rodičů. Většina respondentů si po položení otázky týkající se doby před rozvodem vzpomněla na společný čas, který strávili jako rodina. V odpovědích, které zaznívaly s úsměvem a klidem ve tvářích odpovídajících, se vyskytovaly popisy výletů, dovolených nebo společných koníčků. Ve většině případů jedinci líčili vztahy s oběma rodiči a během dětství vnímali podporu a blízké pouto s každým z manželského páru. Situace však byla jiná u Terezy a Adély, které hovořily o bližším vztahu s matkou. U Terezy bylo toto pouto způsobeno otcovým zaměstnáním, které mu dovolovalo být doma se svou rodinou pouze jednou za čtrnáct dní o víkendu, ale i o takto krátkém čase Tereza vyprávěla hezky. Podle jejích slov se snažili čas trávit co nejvíce spolu a stejně jako ostatní respondenti jezdili na výlety, chodili na procházky a s tátou si často hráli, což se změnilo po narození její o pět let mladší sestry, kdy otec začal trávit volné víkendy spíše s kamarády a na dcery si nedělal tolik času, což přispělo ke slábnutí jejich vztahu. Adéla, ač spíše nevědomě, hovořila spíše o matce a jejich vztahu v dětství, ačkoliv čas trávili také jako rodina i s otcem. Adéla přiznala, že manželství jejích rodičů sužovaly konflikty a nepochopení během celého jejího dětství, a právě matka byla ta, která své pocity sdílela se svou dcerou, což dopomáhalo jejich sblížení.

V jednom z rozhovorů také zazněly otcovy neblahé zkušenosti z dětství, které později přenášel na svou dceru Terezu, jednu z respondentek. Sama Tereza v rozhovoru uvedla: „*Táta nikdy neuměl moc dávat lásku, on sám měl špatné zkušenosti z dětství. Takže se to i odráželo na vztahu k nám, ale nebylo to jako nic, co bych si nějak jako moc uvědomovala, nebo že by mě to tolik jako ubližovalo nebo takhle.*“ Přesto, že se Tereza nesvěřila, s jakými zkušenostmi její otec vstupoval do rodičovství, jejich vztah to do určité míry ovlivnilo, ačkoliv si to Tereza nepřipouští.

8.1.2. Průběh rozvodu

Rozvod rodičů je komplexní proces, který má různé podoby v závislosti na rodinných vztazích, důvodech rozvodu a způsobu, jakým s ním rodiče a děti zacházejí. Samotné oznámení rozvodu bylo pro většinu respondentů klíčovým momentem. Někteří rodiče sdělili dětem rozhodnutí společně, jiní zvlášť, případně se děti o rozvodu dozvěděly náhodou. Právě tyto aspekty byly pro každého respondenta, který mi popisoval svoje rodinné zkušenosti,

jiné, a tedy i dopady a s tím spojené emoce si z rozvodu každý odnáší rozdílné. Pro toto téma byla identifikovaná dvě subtémata. Těmi jsou „Emocionální prožívání rozvodu“ a „Sourozenec jako pomoc“, které blíže představím níže v dalších řádcích.

Většina respondentů, kteří si situaci těsně před rozvodem pamatují, popsala toto období jako napjaté a plné konfliktů. Mnoho z nich si všímalo častých hádek, nedůvěry a nedostatku komunikace mezi rodiči. Někteří z odpovídajících vypověděli, že konflikty a hádky rodičů na ně byly prostřednictvím jednoho z vychovávajících přenášeny. *„Táta se mnou jejich vztahové problémy moc neřešil, vlastně vůbec. Ale mamka byla víc emotivní a často si stěžovala na tátu a trošku přenášela ty negativní emoce na mě. Zatímco táta to, dejme tomu, vůbec neřešil. A vlastně si hleděl svého a prostě nijak to nepromítal do toho vztahu mezi náma. A mamka to často řešila“* Toto je zkušenost respondenta Erika, který si rozvodem rodičů procházel v sedmnácti letech. Podle jeho informací se matka svěřovala všem svým dětem, před kterými se netajila ani důvodem rozvodu daným především otcovou nevěrou. Právě toto mohlo ovlivnit budoucí Erikův vztah s otcem, o kterém matka nevhodně mluvila. Podobnou zkušenost měla také Adéla, v jejíž rodině se vyskytovaly hádky a konflikty od jejího raného dětství. Jak sama říká, matka to s ní často diskutovala a respondentka o jejích pocitech nešťastnosti a nenaplněnosti věděla. *„My to měli v rodině takový komplikovanější, ale já jsem o tom věděla od mamky, že jako mamka vždycky už od taťky chtěla jít, protože prostě měla nějaký nevyřešený věci v hlavě, že jako taťkovi nevěřila úplně a tohle. A vlastně furt si říkala, že jo jsou malí děti, tak to nebudu prostě řešit. Potom zase finanční stránka, že by to třeba neutáhla sama, takže to prostě bylo furt jenom takhle. Takže já jsem jako věděla, že mamka nikdy úplně šťastná v tom vztahu nebyla. A prostě potom jednou jsme spolu tak mluvili a ona, že už by fakt chtěla od toho taťky jít pryč. A já tím, jak už jsem byla vlastně starší, takže mi bylo 17, tak jsem řekla, že jako mi to je úplně jedno, že prostě chci, aby byla šťastná ona.“* Sama uvedla, že v jejich rodině nepanovala láskyplná atmosféra To jí mohlo přesvědčit matce rozvod s otcem odsouhlasit. Jelikož ale respondentka měla opět blíž k matce, která s ní sdílela řadu informací ze svého soukromí, vztah s tátou tím mohl být narušen. Považuji však za důležité, že si respondentka uvědomovala matčino štěstí a povzbudila ji v jejím rozhodnutí, z čehož si sama může odnést velkou zkušenost, že být v konfliktním a nešťastném vztahu se nevyplácí a někdy je nutné udělat těžké, ale důležité životní kroky.

Průběh rozvodu byl pro všechny respondenty nepříjemný. I účastníci, kteří si rozvodem prošli ve velmi nízkém věku mají na toto období určité vzpomínky. Nejvíce se v rozhovorech objevovaly vzpomínky na nenadálé a nepochopitelné odstěhování jednoho

z rodičů, nejčastěji otce. Tomáš, který byl z mých respondentů v době rozvodu nejmladší, uvedl: „*Nepamatuju si to moc dobře, ale vzpomínám si, že k nám se sestrou oba přišli do pokoje a řekli, že táta teď bude bydlet jinde, že už si nerozumí. Ale pamatuju si, že nás stále ujišťovali, že nás mají pořád stejně oba rádi a nemůžeme za to. Táta pak šel na nějakou dobu bydlet na chatu a my se po nějakém čase až se prodal dům, přestěhovali do pronájmu do menšího bytu. Ten čas, kdy jsme ještě bydleli v domě, ale už bez táty, byl hrozný. Bylo tam najednou takový prázdno, protože to byl velký dům a my byly zvyklý tam být s oběma rodiči“* Jak jsem uváděla v teoretické části, smutek a stesk po jedné z pečujících osob, která domácnost opustila, je nejčastější reakcí a tyto pocity si děti mohou dlouhou dobu pamatovat. Dopady z této doby mohou být značné i v budoucnosti. Může se jednat o nedůvěru, strach z opuštění nebo nejistotu ve vztazích.

Jeden z respondentů uvedl, že si žádných konfliktů nebo hádek mezi rodiči nevšiml, ale že ho rodiče následně na chystaný rozvod nijak nepřipravili, ani mu o něm neřekli. Podle Markových slov ho o rozvodu informovali až po návštěvě soudu a formálním procesu rozvodu. Tato situace vyvolala v respondentovi pocity nejistoty a zmatku, jelikož mu nebyl věnován čas na zpracování změny a kladení otázek. O neinformovanost svých ratolestí se snažili i rodiče Terezy, bohužel pro ně si ale respondentka všimla změn v jejich chování těsně před samotným rozvodem a nešťastnou náhodou vyslechla rozhovor o domluvě na ukončení manželství. „*No, to bylo docela takový jako drsný, protože my jsme v den, kdy s tím naši přišli, odjížděli na dovolenou a já jsem to vlastně všechno slyšela, když se o tom bavili těsně před odjezdem venku před barákem, kdy mamka na tátu uhodila, jestli jako někoho má. Táta jí řekl, že jí nebude lhát, že má. Mamka řekla, že se teda rozvedou, a táta s tím souhlasil. A já jsem to všechno slyšela. Takže to bylo takový jako docela drsný. A jeli jsme na dovolenou jako spokojená rodina. Mamka to teda moc nedávala, ale táta se tvářil, že se vlastně nic neděje. No a furt nám vlastně nic neřekli. Potom až postupem času jsem se dozvěděla, že vlastně nám nechtěli kazit tu poslední rodinou dovolenou a chtěli, abychom si to užili.“* V této zkušenosti, dle mého uvážení, hrálo velkou roli, že Tereza slyšela důvod, který vedl k rozvodu jejích rodičů. Bohužel se i v tomto případě jednalo o nevěru ze strany otce, stejně jako u respondenta Erika. Pro lepší představu, jak byla situace Terezy vyřešena, uvádím její výpověď: „*Odjeli jsme na dovolenou a já tím, jak jsem to věděla, tak jsem nevydržela jim to neříct, takže jsem jim to pak ještě ten den večer říkala, když jsem viděla mamku, jak vlastně klečí v tom stanu před tátou a prosí ho, aby od nás neodcházela, že jako nechce rozvrátit rodinu a tak. A já jsem mamku odtamtud tenkrát vzala, řekla jsem, ať se neponižuje a tátovi jsem řekla, že jestli chce rozvod, tak ať to udělá*

rychle, abychom se moc dlouho netrápili.“ Tato výpověď značí, že Tereza se okamžitě přidala na matčinu stranu a její vztah s otcem byl na dlouhou dobu rozvrácen. Jak sama respondentka uvedla, na tuto situaci má dodnes velmi špatné vzpomínky, tátovi stále jeho chování neodpustila, přesto, že už jsou opět v kontaktu. Často se potýká se strachem z vlastní budoucnosti s partnerem. Bojí se opuštění, změny a má obavy, že i její vlastní děti by pak přišly z důvodu rozepří mezi ní a manželem o jednoho z rodičů a rodinnou stabilitu.

Průběh rozvodu doprovázely různé emoce, které nyní představím. V nejkritičtější fázi celého rozvodového procesu sehrál důležitou roli sourozenec, jak se u většiny respondentů ukázalo, proto se další subtéma bude věnovat právě bratrům a sestrám.

Emocionální prožívání rozvodu

Rozvod rodičů často vyvolává různé emoce, proto se bude první podtéma věnovat emocionálnímu prožívání rozvodu. Bezprostřední reakce respondentů, kteří mi emoce popisovali, zahrnovaly smutek, strach, nejistotu, ale i úlevu nebo zlobu. Považuji za zajímavé, že většina respondentů, kteří si prošli rozvodem ve starším věku, uváděla jako hlavní reakci hněv, rozzuření či naštvání. Naopak u jedinců, které rozvod rodičů potkal v raném dětství se vyskytoval pláč, smutek či pocity viny.

Smutek nebo strach u dětí, které situaci ještě zcela nerozumí je naprosto adekvátní a očekávaná reakce, jelikož dítěti je narušen stereotyp i rodinné uspořádání, na které bylo do té doby zvyklé.

V rozhovoru s Tomášem, zastupujícím respondenty, kterým se rodiče rozvedli v nízkém věku, zaznělo, že po smutku z odloučení, kterému nerozuměl, přišla víra, že se vše ještě vrátí do starých kolejí a rodiče budou opět tvořit pár. Z úst Tomáše bylo také vysloveno, že toto přání měl dlouho i po formálním rozvodu, který přišel o pár let po odloučení rodičů a odstěhování se pouze s matkou, a i nyní by si dokázal představit, že se k sobě rodiče opět vrátí, přestože se rozešli téměř před šestnácti lety a oba již tvoří pár i sdílí domácnost s někým jiným. Respondent situaci popsal takto: *„Nejprve se rodiče jenom rozešli a šli od sebe. Potom se až po několika letech rozvedli i papírově, což mi ale dopředu neřekli, protože jsem stále chtěl, aby se k sobě vrátili a v tu dobu jsem asi stále věřil, že se to vrátí zpátky. Ten den jsem ale mamku potkal na náměstí a zeptal se jí, kam jde a ona mi řekla, že se teď byli s tatškou rozvést.“* Podle výrazu respondenta lze usuzovat, že v tu chvíli se jeho tajné přání ještě více oddálilo a přišlo vyrovnávání se s úplným koncem manželství jeho rodičů. Sám Tomáš používal v souvislosti s rozvodem slova jako smutek, hněv či zánik představ. Jeho víra v návrat šťastného manželství rodičů tkví, dle mého úsudku a Tomášovy

výpovědi, také v tom, že trávili ještě pár let po rozdělení rodičů všechny Vánoce, oslavy narozenin nebo například i dovolené všichni čtyři jako rodina, což mohlo v respondentovi vyvolávat naději či zmatek. Tomáš ale řekl, že na toto období vzpomíná rád, jelikož rodiče se vždy snažili, aby byly jejich děti šťastné a spokojené, i přesto, že spolu tolik nekomunikovali.

Jak jsem uváděla, starší jedinci trpěli při rozvodu svých rodičů spíše zlobou a naštváním. Když jsem Tereze položila otázku „Jaké emoci si během rozvodu vnímala?“, zazněly nepříjemné a rozzlobené věty, které doprovázela i sprostá slova. „*Já jsem byla strašně naštvaná. Byla jsem strašně naštvaná na tátu, že vlastně jako nás opustil. Já jsem to brala tak, že prostě se na nás vykašlal, že už nás nechce. A bylo mi strašně líto mamky. A na druhou stranu jsem vlastně byla naštvaná i na ní, protože jak začala pít, tak nebyla moc schopná fungovat a já se musela většinu času starat o sestru.*“ Terezina nenávist se, dle jejích slov, přesunula i na novou přítelkyni jejího táty.

I respondent Erik, kterému bylo v době rozvodu sedmnáct let, se při rozhovoru nevyhýbal negativitě. „*Já jsem byl v té době naštvanej na tátu, za to, co provedl. Víc jsem soucítit zkrátka s mámou. V tu dobu jsem měl s tátou i horší vztah, jelikož mě zamrzelo, co udělal mamce.*“ Podle těchto slov lze usoudit, že táta ho zklamal i naštvál zároveň, jelikož si byl jistý, že za rozpad rodiny je zodpovědný právě on, otec. Dítě ve starším věku už chápe spojitosti a vnímá celou situaci. Tím se stává zranitelným. Jedinec, který se pomalu ocitá na hranici dospělosti, už má vlastní zkušenosti, někdy se také už sám ocitá v partnerských vztazích a celé situaci chce a má právo rozumět. Není tedy složité, aby mu nějaká z informací neunikla a na celou situaci si udělal vlastní názor a zaujal adekvátní postoj proti straně, která je v jeho očích za konflikt zodpovědná.

Jako důvod ke zlobě uvádí dvě z respondentek také nutnost dělat rodičům prostředníka, přes kterého si posílali většinu informací, či dokonce pomlouvali toho druhého. Adéla například tuto situaci popisuje takto: „*Jako bylo to těžké v tom, že taťka z toho byl hodně špatnej a já jsem byla takový ten prostředník mezi nimi, že už jako jak jsem byla skoro dospělá, tak se mi oba dva svěřovaly s těma pocitama a všechno. Protože taťka z toho byl v háji úplně a prostě po mně třeba chtěl, abych došla za mamkou, a ještě jí to nějak rozmlouvala nebo něco, že jako není žádný velký důvod, aby šly prostě od sebe nebo něco. No a mamka do toho... Prostě já jsem byla takový ten prostředník, tak z toho jsem byla dost špatná, jelikož jsem nechtěla ublížit ani jednomu a oba jsem měla stejně ráda.*“ Podobně o rozvodu mluvila i Jana: „*Tak pro mě nebylo příjemné, jak všechny informace šly přese mě, protože jsem byla ten starší sourozenec. Že to nebylo, že by to říkaly bráchovi, ale všechno*

mně. To bylo takový nepříjemný a byla jsem naštvaná, že si to nevyřizují spolu, ale jelikož spolu od rozvodu dodnes vůbec nepromluvili, tak ani v té době už spolu nemluvili.“ Situace, kdy si rodiče veškeré informace posílají přes svého společného potomka, není podle výsledků rozhovorů ojedinělá, v dětech však vzbuzuje stres a napětí z reakce druhého rodiče na zprostředkovanou informaci nebo pocity viny za nedoručenou zprávu. Jedinec tak není pasivním svědkem konfliktů (což samo stačí pro vzbuzení nepříjemných pocitů), ale zastává roli aktivního nástroje v komunikaci dvou nepřátelských či rozdělujících se stran.

Sourozenec jako pomoc

Z provedených rozhovorů vyplynulo, že všichni respondenti, kteří měli v době rozvodu sourozence, ho uváděli jako velkou pomoc a podporu v celém procesu rozvodu i po něm. Respondenti předkládali jako značnou výhodu mít situaci s kým sdílet, jelikož se oba nacházeli ve stejné tíživé rodinné situaci.

Pět účastníků rozhovoru mělo v době rozvodu sourozence, z toho dva respondenti mladší a tři starší sestru nebo bratra. Dotazovaní, kteří měli mladšího sourozence, uváděli, že ačkoliv byl mladší a situaci ještě tolik nerozuměl, jeho existence byla velmi nápomocná. Obě respondentky také uvedly, že se cítily jako starší ochránkyně, které musely být silnější, aby byly opora pro své mladší sestry či bratry oporou. Tereza, která byla v roli o pět let starší sestry řekla: *„Paradoxně mi pomáhala i ségra. Ta mě nepomáhala tím, že jako by třeba něco říkala, ale tím, že jako byla. Že jsem tam musela být pro tu ségru. A že nejsem jediná.“* Ačkoliv se tento argument může hodnotit jako výhoda pro oba sourozence, dochází k nerovnoměrnému rozložení zodpovědnosti, jelikož se tak starší sourozenec lehce může dostat do rodičovské pozice a veškeré trápení i informace padají na něj - coby rozumnějšího a vyrovnanějšího ze sourozenecké dvojice. *„Ségra se to dozvěděla až vlastně dýl, no. To jsme se jako domluvili, že jí to říkat nebudeme.“* Toto jsou slova respondentky Terezy, která si, ač měla v době rozvodu sourozence, musela samotnou tíživou situaci zpracovat sama, jelikož s rodiči proběhla domluva o prozatímní mlčenlivosti před mladší sestrou. V podobném duchu se nesl v oblasti ochrany mladších sourozenců i rozvod, který si prožila Jana, která v rozhovoru uvedla: *"Moc příjemné to pro mě nebylo, protože jak jsem byla ten starší sourozenec, tak ty informace šly přese mě."* V tomto případě hovoříme o Janě jako o zprostředkovateli informací. Můžeme zde tedy hovořit o fenoménu, který způsobuje nevědomé rodičovské přenesení staršího sourozence do role malého dospělého, což může vést k přetížení psychiky dítěte či pociťování větší ztráty než v případě mladšího sourozence.

Na druhou stranu se musíme zaměřit i na respondenty, kteří byli v době rozvodu rodičů v roli mladších sourozenců. Uvádějí, že jim starší sestra či bratr sloužili jako bezpečné „místo“ a emoční podpora, která jimi v té době byla více akceptována než podpora ze strany rozvádějících se rodičů. Ačkoliv dva dotazovaní, kteří si prošli rozvodem v adolescentním věku uvedli, že v době rozvodu již bydleli ve společné domácnosti s rodiči pouze oni a starší sourozenci si už pár let před rozvodem našli vlastní bydlení či dokonce založili rodinu, i tak u nich našli pochopení a místo ke sdílení, což jim pomohlo ve vyrovnávání se s novou realitou. Na toto téma zaznělo v rozhovoru s Erikem následující: *„Nejvíce jsem rozvod řešil se sestrą a bráchou, kteří už tam sice nebydleli, ale furt to hodně řešili, protože měli s rodiči dobřej vztah, a tak jsem k nim často v tu dobu chodil.“* O podpoře mezi sourozenci mluvil i respondent Tomáš, který reprezentuje mladší sourozence. V době rozvodu rodičů mu byly čtyři roky, jeho starší sestře devět let. Na otázku „Co nebo kdo ti v době rozvodu nejvíce pomáhal?“ odpověděl: *„Sestra. Jelikož byla starší o 5 let, tak už situaci chápala líp a myslím, že i všechny konflikty víc vnímala. Mně hodně pomáhalo jen to, že je a že jsme jak u táty, tak u mámy byli spolu.“* Tato slova dokazují, že děti, které sdílejí stejnou zkušenost si mohou rozumět beze slov, vytvářet si hlubší vztahy a zmírňovat tak pocity zmatenosti. Tomáš svým vyjádřením také dokazuje, že sourozenec není oporou pouze v rozvodovém klání, ale hraje důležitou podporující roli i v porozvodové péči, jelikož pokud nejsou děti rodiči rozděleny a jejich střídání styku s každým z rodičů je stejné, sdílejí opět stejné zkušenosti a jedinec má při každé změně prostředí s sebou alespoň jednu ze stabilit v podobě sourozence.

Jelikož rozvod často způsobuje změny v každodenním životě dětí, starší i mladší sourozenec může pomocí společných rituálů jako je stejné hraní her či sledování pohádek přispět k pocítům stability.

8.1.3. Vnímání vztahu s rodiči po rozvodu

Třetí téma bylo pojmenováno „Vztahy s rodiči po rozvodu“ a věnuje se porozvodové péči o děti a dopadem rozvodu na jejich vztah s rodiči. V případě mnou vybraných respondentů, kteří se účastnili výzkumu, se po rozvodu většinou zhoršil vztah s otcem. Z důvodu typu nastavené porozvodové péče, odmítání dítěte otcem či naopak nebo kvůli zúžení společných témat a činností se omezil společně strávený čas.

Tereza popisuje vztah s otcem po rozvodu takto: *„S tátou jsme se vidali jednou za čtrnáct dní. On se nastěhoval k jeho přítelkyni, kterou si po pár měsících vzal, a my jezdily tam, kde na nás vždycky čekaly různé dárečky, jako náušnice, řetízky a tak. Hrozně si nás v tu dobu kupoval. To bylo, než proběhl soud. Pak proběhl soud, táta řekl, že už nás nechce*

jednou za čtrnáct dní, že jednou za dva měsíce to stačí. Takže jsme k němu jezdili jednou za dva měsíce. A vztah s ním byl najednou čím dál horší, protože přišel s tím, že čekají miminko a my jsme šly v tu chvíli samozřejmě stranou.“ Terezin táta si zprvu uvědomoval ztrátu kontaktu s dcerami a vynahrazoval jim ho koupenými věcmi, avšak po založení nové rodiny nebral respondentku s její sestrou za součást svého života, nové rodiny. I další z respondentek uvádí zhoršený vztah s otcem. Nejenže si po rozvodu těžko hledají společné téma, o kterém by mohli komunikovat, ale otec se od dcery velmi distancoval a jejich vztah začal po rozvodu slábnout. Respondentky tak v době dospívání neměly mužský vzor, což je poznamenalo do budoucího života v partnerských vztazích. Sama Adéla uvedla, že má problém najít si partnera, se kterým by si dokázala představit společný život, neboť se v každém snaží hledat otcovy chyby a nedostatky.

Unikátním příkladem je respondent Marek, který byl sice po rozvodu svěřen do výhradní péče matky, ale vztah udržoval stále také s otcem, ke kterému jezdil jednou za čtrnáct dní o víkendu nebo dle domluvy. Účastník se svěřil, že po celou dobu měl vztah s otcem dokonce lepší jak s matkou, jelikož si často volali a měli toho hodně společného. Marek je prý dodnes s otcem více v kontaktu, ale i s matkou si udržuje stále dobrý vztah.

8.1.4. Strategie zvládání a podpůrné faktory

Rozvod rodičů vyžaduje určitou míru emoční stability, pro kterou mohou být podpůrné určité faktory a strategie zvládání, které děti v době rozvodu i po něm využívaly. Podpůrnou roli hráli většinou sourozenci, o čemž jsem psala v minulé kapitole. Celkově byli rodinní příslušníci velkou oporou Respondentka Tereza uvádí, že situaci sdílela nejvíce s babičkou a dědečkem, tedy rodiči matky. Podpůrnými členy byli i přátelé, nejvíce u starších jedinců, u kterých hráli důležitou roli v pomoci kamarádi ze školy. Byla možnost sdílet domácí situaci. Jana viděla velkou výhodu v kamarádce, která také měla rozvedené rodiče, takže si společně sdílely svá trápení a podávaly si pomocnou ruku. Někteří respondenti uváděli kamarády také jako možnost, jak přijít na jiné myšlenky a užívat si jiné starosti než rodinné strasti. Tato slova zmiňuje například účastník Erik: *„Nejvíce jsem to řešil se sourozenci, občas s kamarády, ale s těma jsem se spíš odreagoval, abych nemyslel na ten rozvod. Nechtěl jsem to s nimi ani tolik řešit, abych měl i jiné myšlenky.“* Podporu mohlo spousta respondentů hledat i v nejbližších kruzích, tedy u rozvádějících se rodičů. Jana uvedla: *„No tak já jsem hodně jako komunikovala jak s mamkou, tak s tatškou. Takže myslím, že jako oba se mě jako ptaly, jestli jsem v pohodě, a když něco bylo, tak jsem to řešila mohla řešit s každým z nich.“* Příležitostí, jak se na chvíli nesoustředit na rodinnou situaci, byly

určité zájmy či rituály, které se pro respondenty v té době nezměnily. Často uváděli různé druhy sportů, kterým se věnovali, například fotbal, florbal či gymnastiku. Pro dvě respondentky byla únikem také hudba. Tereza v době rozvodu tíhla k punku, Adéla již hrála v začínající kapele. U chlapců se objevovalo relaxování v podobě hraní počítačových her, tedy únik do vlastního světa.

Respondenti se po určitém čase snažili situaci přijmout jako součást svého života a neohlížet se příliš zpět. „*Upřímně poslední dobou na to už vůbec nemyslím. Beru to jako normální věc,*“ svěřil se Erik. Marek viděl výhodu ve dvojích Vánocích, narozeninách či dovolených.

Podpůrné faktory, které byly pro respondenty přítomné v době, kdy to potřebovali, se zásadně podílely na tom, jak je rozvod ovlivnil. Jelikož většina z respondentů uvedla, že měla v době rozvodu blízkou osobu či zájmovou činnost, která jí pomáhala, nenesou si z rozvodu rodičů katastrofální dopady. Jeden z respondentů však neuvedl žádnou z blízkých osob, se kterou by domácí situaci sdílel. Toto jsou slova Marka: „*S nikým jsem se o rozvodu rodičů nebavil. Kamarádům jsem to vždy pouze oznámil. Smířil jsem se s tím sám, nepotřeboval jsem pomoci.*“ Jelikož byla situace mezi rodiči Marka nekonfliktní, je možné, že ji dobře přijal a vnitřně zpracoval sám. Absence podpory ale může mít skryté dlouhodobé dopady. Marek může mít naučený způsob obrany, kdy není schopný si říct o pomoc od druhých nebo zlehčuje a minimalizuje vlastní potřeby. Respondent se mohl naučit spoléhat se sám na sebe, což dokazovaly i jeho slova o rozchodu, kterým si procházel před dvěma lety a byla to pro něj krizová situace, kterou opět prožíval bez emoční podpory od blízkých osob. Absence podpory může v dlouhodobějším měřítku znamenat také vznik úzkostných či depresivních stavů, které se ale u respondenta ještě nerozvinuly.

8.1.5. Vnímání vztahu s rodiči v dospělosti

Další kapitola se bude věnovat vztahům respondentů s každým z jejich rodičů. Podle výpovědí se vztahy s rodiči velmi měnily v porozvodové péči, během dospívání i následně v dospělosti. Účastníci se také rozprávěli o tom, jak častý kontakt s rodiči udržují nyní a jak rozvod ovlivnil právě tuto oblast.

Z rozhovorů vyplynulo, že mužská část si nyní rozumí více s otci, zatímco ženské účastnice mají lepší vztahy s matkami. Toto jsou slova Tomáše: „*S oběma rodiči mám dobré vztahy, ale s tatínkou asi lepší. S tátou si toho spolu říkáme víc a máme podobné názory, ale tolik se nevidáme. S mamkou se vidíme každý den, jelikož u ní ještě bydlím, ale neříkám jí všechno.*“ Lepší vztahy se stejnopohlavním rodičem jsou zapříčiněny, podle slov

respondentů, větším pochopením, společnými zájmy i vyšší mírou společně stráveného času, což dokazuje i Jana: *„S mamkou pořád ještě bydlím, takže se samozřejmě vidíme víc. Máme spolu super vztah. Teď ještě pracujeme ve stejném odvětví, takže si máme pořád co povídat a různě si radíme.“*

Respondenti Tereza a Erik hodně bojovali ve vztahu s vlastním otcem po rozvodu, jelikož oba tátové byli méně komunikativní a s vlastními potomky nemluvili o pocitech či aktuální rodinné situaci. Oba se také rozvedli z důvodu nového vztahu, což děti rozzlobilo a od otce se oddálili. Cestu k otci ale po několika letech oba našli. Tereza si sice prošla ze strany otce i odmítáním, ale nyní má s tátou hezký vztah a jsou pravidelně v kontaktu. Erik si sice, podle jeho slov, s otcem ještě nevyjasnil všechny nejasnosti ohledně rozvodu, jelikož se táta tomuto tématu stále vyhýbá, ale společné aktivity i témata v rozhovorech je zase sjednotily a nyní popisuje jejich vztah jako velmi vyrovnaný a blízký.

Adélin vztah s otcem je stále špatný a bohužel se nedá mluvit o nalezení společné cesty. *„Já se s tátou skoro nevidám. On se po rozvodu hodně distancoval a když už se jednou za čas vidíme, tak on se z toho rozvodu stále nedostal, i když už je to pár let a má už jinou přítelkyni, ale furt to chce se mnou řešit a já už nevím, jak mu pomoci, takže se s ním už bavím ani tolik nechci, protože ho nezajímá nic jiného a stále se lituje a stěžuje si, že se s ním mamka rozvedla. Už ani nevím, o čem jiným bysme se bavili, nemáme stejné zájmy.“*

Polovina z respondentů žije bohužel mezi rodiči, kteří se přes konflikty mezi sebou stále nepřenesli a vládnou mezi nimi hádky, nepochopení či ignorace. U všech těchto jedinců nejsou rodiče schopni sdílet spolu jednu místnost či událost. Tento fakt je pro respondenty velkou zátěží, se kterou se špatně vyrovnávají. Uvádějí, že hlavním problémem je vše dobře naplánovat a domluvit tak, aby se rodiče nesetkali nebo spolu nemuseli komunikovat. *„Hodně přemýšlím nad tím, co bude, protože jak se rodiče nebaví, tak je to pro mě stresující v tom, jako co třeba jednou moje svatba, když se nebaví. Jak by se snesli na jedné svatbě? Nebo třeba když bych chtěla jednou bydlet vedle táty v baráku, to tam mamka nepůjde? Víš, že tak nad tím uvažuju, co se bude dít.“* Slova jedné z respondentek dokazují, že ač má rodiče oba stejně ráda, stejně tak jako oni ji, jejich konfliktní vztah ji omezuje a stresuje.

8.1.6. Aktuální vnímání partnerských vztahů

Dalším tématem, které je klíčové pro zodpovězení mé předem vytvořené výzkumné otázky, je „Vnímání partnerských vztahů“. Toto téma, které se zabývá vnímáním aktuálních či budoucích partnerských vztahů respondentů, je dále rozděleno na několik subtémat,

jelikož se v odpovědích účastníků objevovaly různé pozitivní i negativní dopady rozvodu vlastních rodičů.

Obavy z opakování vzorců chování

Toto subtéma popisuje obavy respondentů, že se v jejich vlastních vztazích zopakují negativní vzorce, které viděli u svých rodičů. „*Já mám teda aktuálně před svatbou, takže se ničeho jako manželství nebo dlouhodobých vztahů nebojím, ale řekla bych, že jsem spíš měla štěstí na partnera, protože s tím, co jsem byla předtím, bych si svatbu nebo nějaké zakládání rodiny nedokázala představit, protože mi hrozně připomínal tátu a já nechtěla někoho, kdo mi ho tak moc připomínal. Doted' vlastně z toho mám strach, že se z mého aktuálně snoubence stane chováním můj otec. Prostě, že se začne chovat podobně a mě to začne vadit.*“ Slova Terezy jasně vypovídají o obavách, že by se její partner mohl stát kopií otce, který jí ublížil v podobě rozpadu rodiny. Respondenti, jejichž rodiče se rozvedli z důvodu nevěry, mají strach, že se podobné ničení vztahu bude opakovat i v jejich životech, jelikož si jsou vědomi bolesti a nepříjemných prožitků všech členů rodiny.

Většina účastníků uváděla strach z opakování rodinných problémů a konfliktů a následného řešení těchto sporů mezi manželi či partnery. Vzápětí ale došla většina k názoru, že by rádi tyto obavy přeměnili na cenné zkušenosti a ponaučení, a ačkoliv si jsou jisti, že se problémům a překážkám ve vztazích nevyhnou, rádi by je vyřešili lépe.

Rozvod je někdy lepší

Další podtéma hovoří ve prospěch rozvodů, ač se tento názor nevyskytoval ve většině rozhovorů, někteří respondenti si uvědomují důležitost znovuobjeveného štěstí rodičů po jejich rozvodu. Například Adéla o tomto tématu říká: „*Hodně se koukám na to, že být mamkou, tak jsem už dávno z toho manželství odešla. Podle mě bylo jedno kdy, jestli když jsme byli malý nebo po dvaceti letech vztahu, ve kterém nebyla šťastná. Stejně od sebe s tátou šli, takže není na co čekat. A jelikož se o tom teď hodně s mamkou bavíme, vím, že se budu jednou ve vztahu snažit soustředit na to, jestli jsem hlavně já šťastná.*“ Dojít k ponaučení z chyb a chování vlastních rodičů je, dle mého názoru, důležitým krokem, jelikož je jedinec schopný vidět v nepříjemných životních situacích pozitiva a negativní dopady nemusí být tak znatelné či žádné.

Potřeba emocionální jistoty

U respondentů se v rámci vnímání aktuálních i budoucích partnerských vztahů vyskytovala potřeba mít jistotu, že ho má partner/ka opravdu rád/a. U dotazovaných, kteří již žijí ve vztahu, se objevovala přiznání, že trpí potřebou si se svou druhou polovičkou stále dokazovat a vyjadřovat lásku a vzájemné city. Jeden z respondentů uvedl, že si je jistý, že tato potřeba pramení v nedostatečné jistotě v dětství, jelikož se rodiče rozvedli v jeho útlém věku a on neměl příliš prostoru poznat jistotu a pravou lásku mezi rodiči. Respondentka Tereza uvádí jako velký problém v aktuálním vztahu s partnerem svou žárlivost. Toto jsou její slova: *„A myslím si, že je i ve mně z důvodu rozvodu i velká žárlivost. Jsem fakt hodně žárlivá. Ale není to o tom, že bych nevěřila svému příteli, ale je to o tom, že nevěřím těm holkám okolo. S tím mám strašný problém. A já jsem i dlouhou dobu právě Ivaně, nové přítelkyni mého táty, dávala za vinu, že ona odtáhla našeho tátu od rodiny. Že ona, kdyby se neobjevila, tak by táta byl furt s náma. A toho já se bojím, že se prostě objeví nějaká druhá Ivana a budou moje děti bez táty a já bez manžela.“*

Účastník Tomáš, který se ještě v partnerském vztahu nenachází, uvedl obavy z neopětované lásky, což může pramenit ze zjištění, na které přišel, podle jeho slov, před pár lety, že vedle konfliktů a častých hádek byla důvodem k rozpadu manželství jeho rodičů i nevěra.

Komunikace je základ

Další z podtémat je určeno komunikaci. Účastníci, kterým se rodiče rozvedli v jejich starším dětském věku, byli schopni uvědomit si chyby, kterých se jejich rodiče před rozvodem i v jeho průběhu dopustili. Jako hlavní problém uváděli nedostatečnou komunikaci. Jedna z respondentek tak byla schopná tuto chybu dohledat i ve vlastním vztahu. *„Je to asi rok zpátky, kdy jsme měli s přítelem takovou krizi, která byla způsobená hlavně špatnou komunikací. A v té době jsem hodně přemýšlela nad rozvodem mých rodičů. Říkala jsem si, že vlastně, co když se nám tohle stane jednou, až třeba budeme mít rodinu nebo tak, tak abychom se třeba kvůli tomu nerozvedli jako naši, že vlastně když spolu nebudeme komunikovat, takže dopadneme stejně jako oni. A to bych nechtěla.“* Většina účastníků klade důraz na komunikaci jak mezi manželi, tak mezi rodiči a dítětem v kterékoliv životní situaci.

Vnímání budoucího rodičovství

Toto podtéma se věnuje dopadu rozvodu na vnímání budoucího rodičovství účastníků. Všichni respondenti uvedli, že je rozvod rodičů ovlivnil převážně v této oblasti, jelikož si díky této zkušenosti uvědomují důležitost šťastně prožitého dětství po boku spokojených rodičů. U některých to byla doba před rozvodem a někteří prožívali šťastnější období po rozvodu rodičů. Tomáš, který se rozvodem svých rodičů dlouhou dobu trápil a dodnes se s ním zcela nesrovnal, uvedl: „*Obavy z rozvodu budu mít určitě i až budu mít jednou děti, jelikož to trávení času s oběma rodiči je vždycky lepší a nechci o to své děti ochudit.*“

Všechny tři ženy, které se účastnily výzkumu, uvedly, že si partnery vybírají velmi obezřetně, jelikož si uvědomují, že se může jednat o otce jejich budoucích dětí. Taky ale připouštějí, že rozvod není vždy nevyhnutelný a pro děti udělají v takovýchto chvílích maximum. Respondentka Jana řekla: „*Kdybych se náhodou někdy rozvedla, což vím, že se může stát, tak bych nechtěla, aby se děti vídali převážně jen s jedním rodičem a k druhému chodili jen občas, jak jsem to měla já. Asi bych chtěla, aby to bylo vyváženě, střídavě, protože ten čas s mámou i s tátou je nenahraditelný a každé z těch rodičů předává romu dítěti něco jiného.*“ Na příkladu je jasně vidět, že respondentka si uvědomuje důležitost vztahu a kontaktu s oběma rodiči a chce ho dopřát i svým budoucím potomkům.

8.1.7. Vnímání sebe samého

Poslední téma popisuje, jaké změny v chování či uvažování respondentů nastaly a jak aktuálně vnímají vlastní osobu. Toto téma ukazuje, jaké dopady rozvodu rodičů jsem na respondentech vyzorovala během jejich popisu zkušeností a zodpovídání mnou kladených otázek, nebo o kterých účastníci sami hovořili.

Většina vypovídajících uváděla, že na určitou dobu po rozvodu ztratila jistotu, jelikož z domu odešel jeden ze základních členů rodiny, někteří se ale také museli stěhovat, což také narušilo jejich rutiny a bezpečné místo. Jejich vnímání vlastního místa ve světě tak bylo oslabeno.

Někteří respondenti se potýkali nebo stále potýkají s problémovými vztahy s otci, což má dopad na jejich sebeúctu. Respondentka Tereza řekla, že ke svému otci nebyla po rozvodu milá, spíše se mu vyhýbala nebo i dělala naschvály, což mohla být její obrana či vybíjení vzteku. Zásadním způsobem ovlivňují jedince i vzájemné vztahy, které jsou v některých případech respondentů velmi konfliktní. Jedinci uvádějí, že jim to způsobuje stres, smutek a pocítují bezvýchodnost situace.

Vnímání sebe samého jako nedůvěřivého a skeptického vůči dlouhodobým vztahům bylo také častým projevem respondentů, když hovořili o svých pocitech vůči potenciálním partnerům nebo přátelům. Stejně tak síla a vůle být lepším v řešení problémů byla důkazem, že jsou respondenti poučeni z chyb rodičů a motivováni zakládat rodiny, které si sice budou nejspíše procházet krizemi, ale ty se budou respondenti snažit zvládnout.

9. Diskuze

Cílem praktické části této práce bylo zmapovat zkušenosti dospělých jedinců, kteří zažili rozvod rodičů v dětství, a zjistit, jak tato zkušenost ovlivnila jejich postoje k rodičům, vnímání partnerských vztahů i dlouhodobé sociální a osobní vztahy. K získání dat byla využita kvalitativní metoda prostřednictvím polostrukturovaných rozhovorů. Výsledky výzkumu byly analyzovány pomocí tematické analýzy, která vedla k vytvoření sedmi tematických okruhů.

Výzkum potvrdil, že dopady rozvodu rodičů na děti jsou velmi individuální, avšak některé znaky se opakovaly napříč všemi respondenty. Jedním z klíčových faktorů, který ovlivňoval prožívání rozvodu, byl věk dítěte v době rozvodu. Toto zjištění je v souladu s odbornou literaturou (např. Tomová, 2020; Gardner, 1991), která uvádí, že děti v různém věku reagují rozdílně a riziko psychických dopadů je vyšší u dětí předškolního a mladšího školního věku. Respondenti, kteří byli v době rozvodu starší, popisovali lepší schopnost pochopit situaci a menší zmatek ve vnímání rodinných změn.

Velmi silným tématem byla proměna vztahu k rodičům. U většiny respondentů se po rozvodu změnil vztah k jednomu z rodičů – obvykle se zlepšil vztah k rodiči stejného pohlaví, zatímco k druhému se často vytvořil odstup nebo dokonce napětí. Tyto změny souvisely i s tím, zda na ně některý z rodičů přenášel své problémy nebo se snažil druhého rodiče očerňovat – v takových případech docházelo k rozvoji pocitů loajality, viny nebo odporu. Tyto poznatky potvrzují i autoři jako Kubcová (2021), která popisuje riziko syndromu zavrženého rodiče a jeho dopad na vztah dítěte k jednomu z rodičů.

Zásadním podpůrným faktorem byli pro většinu respondentů sourozenci. Společné sdílení zkušenosti rozvodu a možnost se o ní vzájemně opřít pomohla respondentům lépe zvládnout psychické nároky tohoto období. Tato podpora je důležitá i podle Schmidové (2017), která upozorňuje na význam sociální opory v krizových obdobích.

Výzkum rovněž ukázal, že rozvod měl vliv i na pozdější přemýšlení o vlastních partnerských vztazích. Všichni respondenti uvedli, že se v určitém ohledu obávají opakování vzorců chování svých rodičů a mají obavy z rozchodu či rozvodu ve vlastních vztazích. Přesto ale většina přiznala, že díky této zkušenosti si uvědomili, co ve vztazích nechtějí a co je pro ně důležité. To odpovídá i teoretickým poznatkům (např. Tomová, 2015), které ukazují, že děti rozvedených rodičů mohou být citlivější k problémům v mezilidských vztazích, ale také získávají cenné zkušenosti a větší empatii.

Zajímavým zjištěním bylo, že ačkoli respondenti zažili rozvod jako náročnou zkušenost, všichni se shodli, že se ho v dospělosti nebojí – ba naopak, pokud by v jejich

životě došlo k nefunkčnímu vztahu, byli by ochotni k rozchodu či rozvodu přistoupit bez pocitu selhání. Tato otevřenost může být důsledkem snahy nevstupovat a neudržovat vztahy za každou cenu, jak popisuje i Beck (2002) ve své teorii individualizace v moderní společnosti.

Limitací výzkumu je především malý počet respondentů a skutečnost, že výzkum pracoval pouze s dospělými jedinci, což znemožňuje přímé srovnání s dětskými prožitky v reálném čase. Rovněž výzkumný vzorek není reprezentativní, což omezuje možnost zobecnění výsledků. Přesto výsledky přinášejí cenné vhledy a mohou být přínosem pro odborníky, kteří se věnují dětem v rozvodových situacích.

Výsledky výzkumu odpovídají na výzkumné otázky. Ukazují, jak se proměnilo vnímání rodičů po rozvodu a jaké dlouhodobé dopady na respondenty rozvod měl. Získané poznatky tak potvrzují, že rozvod rodičů může být hluboce formativní zkušeností, která se promítá do citového vývoje, vztahů i postojů jedince, ale že tato zkušenost může být zároveň i zdrojem síly a poučení do budoucna.

Závěr

Tato bakalářská práce se zaměřila na problematiku dopadu rozvodu rodičů na děti, a to jak z teoretického, tak z praktického hlediska, přičemž si kladla za cíl zmapovat zkušenosti dospělých jedinců, kteří prošli rozvodem svých rodičů v dětství či dospívání. V teoretické části byly nejprve představeny klíčové pojmy související s rodinou, následně byly popsány různé formy péče o děti před, během a po rozvodu, krátkodobé i dlouhodobé dopady rozvodu na děti a faktory, které tyto dopady mohou ovlivnit.

Praktická část práce vycházela z kvalitativního výzkumu realizovaného formou polostrukturovaných rozhovorů se šesti respondenty. Cílem výzkumné části bylo zmapovat zkušenosti jedinců a zároveň se zaměřit na dopady těchto zkušeností na jejich sociální a osobní vztahy a proměnu jejich postojů k rodičům. Pomocí tematické analýzy bylo identifikováno sedm klíčových témat, která propojovala zkušenosti účastníků výzkumu. Z výpovědí respondentů vyplynulo, že jejich vnímání rozvodu bylo do značné míry ovlivněno věkem, ve kterém k rozvodu došlo. Významnou roli v prožívání rozvodu i následné doby po jeho uskutečnění sehrávali sourozenci, kteří často představovali důležitý zdroj opory. Většina respondentů uvedla, že se po rozvodu změnil jejich vztah s rodiči, přičemž aktuálně v dospělosti u všech převažuje bližší vztah s rodičem stejného pohlaví.

Někteří respondenti se setkali s tím, že na ně jeden z rodičů přenášel vlastní partnerské problémy v průběhu rozpadu vztahu, což mělo negativní dopad na psychickou pohodu respondentů. V dospělosti se u většiny projevuje určitá nejistota a obavy z opakování negativních vzorců v oblasti partnerských vztahů, které si z dětství nesou. Zároveň ale respondenti vnímají rozvod jako životní zkušenost, která je v mnohém formovala – přinesla jim ponaučení, vedla je k větší obezřetnosti a k lepšímu pochopení mezilidských vztahů. Rozvodu se jako dospělí neobávají a nevnímají ho jako selhání, někteří jej dokonce označují za lepší řešení než setrvávání v nefunkčním vztahu.

Závěrem lze konstatovat, že cíle práce byly naplněny – zkušenosti dospělých jedinců z rozvedených rodin byly podrobně zmapovány, stejně jako jejich postoje k rodičům a vývoj jejich sociálních a partnerských vztahů. Získané poznatky přispívají k hlubšímu pochopení rozvodu jako zásahu do života dítěte, jehož dopad se může promítat i do dospělosti. Výsledky práce naznačují, že dopady rozvodu jsou individuální a proměnlivé v čase. Zároveň se však ukazuje, že negativní vlivy rozvodu lze do určité míry zmírnit vhodnou podporou okolí, zejména sourozenců a rodičů, kteří dokážou své problémy od dětí oddělit. Práce tak nejen zmapovala konkrétní zkušenosti respondentů, ale nabídla i širší pohled na to, jak rozvod ovlivňuje dlouhodobé vnímání rodinných a partnerských vztahů.

Seznam použité literatury

- BECK, Ulrich a BECK-GERNSHEIM, Elisabeth. *Individualization: institutionalized individualism and its social and political consequences*. Theory, culture & society. London: Sage Publications, 2002. ISBN 0-7619-6112-7.
- BOUKALOVÁ, Hedvika; MYNAŘÍKOVÁ, Lenka a KOTENOVÁ, Nikola. *Když děti něco trápí: dítě v problematice situaci*. Školní poradenství v praxi. 2015, roč. 2, č. 3, s. 10-15. ISSN 2336-3436.
- BOUŠKA, Petr. *Jaký dopad má rozvod rodičů? 'Vztahy v dospělosti ničit nemusí, dítě ale vždy ovlivní,' míní expertka*. iRozhlas. 2023. Dostupné z: [https://www.irozhlas.cz/...](https://www.irozhlas.cz/) [cit. 2025-03-07].
- Bowlby, John. *Attachment and Loss: Volume 1: Attachment*. London: Penguin Books. 2005. ISBN 978-0140250915.
- BRAUN, V. a CLARKE, V. (2006). *Using thematic analysis in psychology*. Qualitative Research in Psychology, 3(2), 77-101.
- BUČKOVA, A. *Mama i papa bol'se ne vmjeste: neprostoј rozgovor o vospitanii v nepolnoj sem'je*. Doškol'noje vospitanije, 2017, roč. 89, č. 10, s. 65-71. ISSN 0012-561X.
- CIMBURKOVÁ, Adéla. *Přehled modelů styku a modelů střídání v péči o dítě*. Právní prostor. 2019. Dostupné z: [https://www.pravniprostor.cz/...](https://www.pravniprostor.cz/) [cit. 2025-02-18].
- ČAPEK, Robert; NAVAROVÁ, Sylvie a ŽENATOVÁ, Zdenka. *Žák v krizové situaci: třídní učitel II*. Praha: Raabe, 2017. ISBN 9788074962943.
- Český statistický úřad. *Demografická statistika: Sňatky a rozvody*. Online. Csو.gov.cz. 2024. Dostupné z: [https://csu.gov.cz/...](https://csu.gov.cz/) [cit. 2024-12-19].
- FERJENČÍK, Ján. *Úvod do metodologie psychologického výzkumu*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-815-9.

FORD, Melanie et al. *Jak přežít, když se rodiče rozvádějí*. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-1108-2.

FRAŇKOVÁ, Eliška. *Rozvodová problematika: dopad na dítě – jak postupovat*. Třídní učitel a vedení třídy. 2023, č. 3, s. 8-9. ISSN 2570-8279.

FRANCOVÁ, Marie a DVOŘÁKOVÁ ZÁVODSKÁ, Jana. *Rozvody, rozchody a zánik partnerství*. Praha: Wolters Kluwer, 2018. ISBN 978-80-7598-120-2.

FUČÍK, Petr a ŠOLCOVÁ, Michaela. *Nové formy rodičovství: střídavá péče a hledání jejich důsledků pro děti*. Sociální studia. 2022, roč. 19, č. 2, s. 35-54. ISSN 1214-813X.

GARDNER, Richard A. *Rozvod – a čo dalej?* Martin: Osveta, 1991. ISBN 80-217-0328-8.

GIDDENS, Anthony a GRIFFITHS, Simon. *Sociology*. 5th ed. Cambridge: Polity, 2006. ISBN 0-7456-3378-1.

HALÍKOVÁ, Ivana a KRAMULOVÁ, Daniela. *Co dokáže rozvod rodičů*. Informatorium 3-8, 2016, roč. 23, č. 4, s. 16-17. ISSN 1210-7506.

HARTL, Pavel a HARTLOVÁ, Helena. *Psychologický slovník*. 3. přeprac. a rozš. vyd. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0985-0.

HEJNÁ, Veronika. *Rozvody budou rychlejší a levnější*. E15.cz. 2024. Dostupné z: <https://www.e15.cz/...> [cit. 2025-02-20].

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum*. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0982-9.

KIMPLOVÁ, Tereza; JOCHMANNOVÁ, Leona a SVOBODA, Jan. *Psychologie rodiny*. Praha: Grada, 2023. ISBN 978-80-271-3064-1.

KOPČANOVÁ, Dagmar a FILÍPKOVÁ, Bibiana. *Ako riešiť výchovu detí po rozvode rodičov*. Vychovávateľ. 2019, roč. 67, č. 3-4, s. 7-12. ISSN 0139-6919.

KOVÁŘOVÁ, Daniela; MERTIN, Václav a HERMANOVÁ, Petra. *Dítě mezi otcem a matkou*. Praha: EEZY, 2022. ISBN 978-80-908391-8-2.

KUBCOVÁ, Šárka. *Boj o dítě?: zkuste asistované kontakty*. Psychologie dnes. 2021, roč. 27, č. 1, s. 30-32. ISSN 1212-9607.

KUBCOVÁ, Šárka. *Syndrom zavrženého rodiče*. Psychologie dnes. 2021, roč. 27, č. 7-8, s. 26-28. ISSN 1212-9607.

LETÁK, Martin. *Jen tak se umět domluvit*. Psychologie dnes. 2019, roč. 25, č. 4, s. 14-17. ISSN 1212-9607.

MARIE VÁGNEROVÁ a LIDKA LISÁ. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 2021. ISBN 978-80-246-4961-0.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Rodiče a děti*. Praha: Vyšehrad, 2017. ISBN 978-80-7429-797-7.

MATOUŠEK, Oldřich. *Děti a rodiče v rozvodu*. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0968-3.

MERTOVIÁ, Johana a SVOBODOVÁ, Alena. *Důvody, proč děti nežijí se svými rodiči*. Praha: MPSV, 2019. ISBN 978-80-7421-170-6.

MIKULKOVÁ, Milena. *Hlavu vzhůru po rozvodu?!* Praha: Grada Publishing, 2021. ISBN 978-80-271-1702-4.

Ministerstvo spravedlnosti. *Uzavření manželství*. Portal.gov.cz. 2020. Dostupné z: [https://portal.gov.cz/...](https://portal.gov.cz/) [cit. 2024-12-11].

MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada, 2006. ISBN 80-247-1362-4.

MOŽNÝ, Ivo. *Sociologie rodiny*. Praha: Sociologické nakl., 2002. ISBN 80-86429-05-9.

NOVÁK, Tomáš. *Péče o dítě po rozvodu a její úskalí*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-4110-9.

NOVÁKOVÁ, Markéta a MERTIN, Václav. *Cochemská praxe: rozvod s ohledem na děti*. Školní poradenství v praxi. 2015, roč. 2, č. 4, s. 8-10. ISSN 2336-3436.

PREUSS, Ondřej. *Jaké novinky přinese novela rodinného práva?*. Dostupný advokát. 2025. Dostupné z: [https://dostupnyadvokat.cz/...](https://dostupnyadvokat.cz/) [cit. 2025-02-18].

RŮŽKOVÁ, Vendula. *Nová úprava péče o děti plánovaná od roku 2025*. ARROWS. 2024. Dostupné z: [https://www.arws.cz/...](https://www.arws.cz/) [cit. 2025-02-20].

SCHMIDOVÁ, Kateřina. *Možné reakce dětí a dospívajících na rozvod*. Školní poradenství v praxi. 2017, roč. 4, č. 3, s. 2-3. ISSN 2336-3436.

ŠEDÁ, Michaela. *Když se rodina rozpadne*. Poradce ředitelky MŠ. 2011, roč. 14, č. 3, s. 44-49. ISSN 1804-9745.

ŠIGUTOVÁ, Miroslava. *Psychologické souvislosti střídavé péče u dětí předškolního věku*. Školní poradenství v praxi. 2018, roč. 5, č. 3, s. 20-23. ISSN 2336-3436.

ŠMÍD, Ondřej a VACOVÁ, Radka. *Povinnosti a práva rodičů k dětem*. Praha: Leges, 2017. ISBN 978-80-7502-195-3.

ŠRAJBROVÁ, Markéta; ŠTVRTŇOVÁ, Gabriela. *Rozvod je pro dítě vždycky rána...* Aktuálně.cz. 2024. Dostupné z: [https://zpravy.aktualne.cz/...](https://zpravy.aktualne.cz/) [cit. 2025-03-08].

TOMÁNEK, Pavol. *Rozvod ako krízové obdobie rodiny*. Pedagogika.sk. 2015, roč. 5, č. 1, s. 44-61. ISSN 1338-0982.

TOMÁNEK, Pavol. *Rozvod ako výsledok krízy v rodine*. Lifelong learning. 2014, roč. 4, č. 3, s. 8-25. ISSN 1804-526X.

TOMOVÁ, Mária. *Deti a ich bolesti v atmosfére rozvodu rodičov*. Vychovávateľ. 2020, roč. 64, č. 1-2, s. 11-21. ISSN 0139-6919.

TRÁVNÍČEK, Milan. *Střídavá péče*. Praha: C.H. Beck, 2015. ISBN 978-80-7400-596-1.

TRÁVNÍČKOVÁ, Marcela a KREIDL, Martin. *Slábne v ČR mezigenerační přenos rozvodu?* Sociologický časopis. 2021, roč. 57, č. 5, s. 531-555. ISSN 0038-0288.

VašeVýživné.cz. *Formy péče o děti po rozchodu rodičů 2025*. 2023. Dostupné z: [https://www.vasevyzivne.cz/...](https://www.vasevyzivne.cz/) [cit. 2025-02-18].

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-2153-1.

WARSHAK, Richard A. *Revoluce v porozvodové péči o děti*. Praha: Portál, 1996. ISBN 80-7178-089-8.

WESTPHALOVÁ, Lenka et al. *Nástroje řešení rodičovských konfliktů*. Praha: Leges, 2021. ISBN 978-80-7502-568-5.

Zákon č. 89/2012 Sb., *občanský zákoník*

Zákon č. 292/2013 Sb., *o zvláštních řízeních soudních*

Zákon č. 301/2000 Sb., *o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů*

Zákon č. 359/1999 Sb., *o sociálně-právní ochraně dětí*

Seznam tabulek

Tabulka 1 - Charakteristika zkoumaného vzorku	37
Tabulka 2 - Témata a podtémata	41

Seznam příloh

Scénář polostrukturovaného rozhovoru

Úvod

- Před zahájením rozhovoru byl respondent seznámen s tím, že bude konverzace nahrávána za účelem pozdější analýzy. Následně byl požádán o souhlas s pořízením audiozáznamu.
- Před rozhovorem byl respondent seznámen s tím, že jeho výpověď bude anonymní a že má právo rozhovor kdykoli ukončit nebo neodpovídat na otázky, které mu nebudou příjemné.
- Respondent byl předem informován o průběhu rozhovoru i o jeho přibližné délce.

Osobní informace:

- Kolik je vám let?
- Máte sourozence? Pokud ano, kolik?
- Jaké je vaše zaměstnání?
- Jaké jsou vaše záliby ve volném čase?
- Jaký je váš rodinný stav?

Dítě a rodina před rozvodem

- Jak jste vnímal/a svůj vztah s rodiči?
- Popište mi váš vztah s rodiči před rozvodem.
- Jak vás rodiče informovali o jejich rozvodu?

Dítě a rodina v době rozvodu

- Kolik vám bylo let, když se rodiče rozváděli?
- Jaké emoce jste během rozvodu vnímal/a?
- S kým jste nejčastěji mluvil/a o situaci doma?
- Co nebo kdo vám pomáhal v době rozvodu?

Dítě a rodina po rozvodu

- Komu jste byl/a svěřen/a do péče?

- Jaký jste měli po rozvodu vztah s rodiči?
- Jaké máte nyní s rodiči vztahy?

Aktuální rodinná a osobní situace

- Jak se dnes, po zkušenosti s rozvodem rodičů, díváte na své partnerské vztahy, a i zakládání rodiny?
- Ve kterých situacích jste si vzpomněl/a na rozvod rodičů?

Závěr

- Jaké poselství související s rozvodem rodičů byste předal/a ostatním lidem?
- Je něco, co byste chtěl/a ještě zmínit?
- Poděkování za účast na rozhovoru